

ԱՒԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ, ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԿԸ.

— 4. ՊՈԼԻՍ, ՄԱՐՏ 13, 1915 —

ԹԻԻ 11

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. Շաբաթական Տեսութիւն. Խղճի Ժողովրդական Նկարագրութիւններ. — Աղօթք. — Մարդը՝ Սբ. Գրոց Լոյսով, Պետրոս Բ. Գրքեաշարեան. — Յարութիւն — Առիւծին Բերեն. — Նամարներ Մեր Դիտարանէն, «Աւետարանի Դէտք. — Հնդկներուն Կրօնք, Տիկին Ե. Յ. ձ. — Հոգեւոր Նամականի, Շուշան. — Այնքապի Մէջ Արքնութիւն. — Ժամանակագրական Հետազոտութիւն Մեծին Տրդատի Կեանքին Վրայ. — Արեւելեան Որբանոց Գ. Պաղտատարեան. — Ամերիկեան Եւ Գերման Ծանուցագրեր. — Լուրեր:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ազգապետի ընտրութիւն

Կը շնորհաւորենք Բողոքական հասարակութիւնը Ազգապետի ընտրութեան առթիւ: Բազմաթիւ ժողովներէ եւ երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ Թուրքիոյ Բողոքականաց Ազգապետ ընտրուեցաւ Այնթապի Գոյէճին ուսուցիչներէն Փրոֆ. Զենոր Պէզճեան: Այս ժողովներուն եւ խորհրդածութեանց մէջ ամէն ջանք եղաւ ոչ միայն Պոլսոյ՝ այլ նաեւ գաւառներու ժողովրդեան ձայնը ապահովել, որքան որ կարելի էր: Տարակոյս չունինք թէ, եթէ նորինտիր Ազգապետը ընդունի իրեն առաջարկուած պաշտօնը եւ հաճի ստանձնել զայն, ամէն մարդ գոհ պիտի մնայ:

Առանց վեղարի

Գաղտնիք մը չէ թէ ներկայ պարագաներուն ներքեւ փափուկ եւ դժուարին գործ մը

պիտի ըլլայ ստանձնել Բողոքականաց Ազգապետի պաշտօնը, որ նիւթական եւ բարոյական զոհողութիւններ կը պահանջէ առանց զէժ նիւթական վարձատրութիւն մը խոստանալու: Ազգապետէն պիտի պահանջուի նախ ներկայացնել իր ժողովուրդը հանդէպ կառավարութեան: Այս գործին մէջ մեծ դեր պիտի կատարէ Ազգապետին անհատական արժանիքը: Ուրիշ ազգերու հոգեւոր պետերը իրենց արժանիքին վրայ աւելցած ունին վեղարի մը չուքը, կրօնական կարգի մը հմայքը, մինչ մեր Ազգապետը միմիայն իր նկարագրի բարձրութեամբ եւ կառավարութեան հանդէպ իր արդէն ցոյց տուած եւ այսուհետեւ ցոյց տալիք անձնուէր հաւատարմութեամբ՝ ընդունելութիւն եւ պատիւ պիտի գտնէ: Կը կարծենք թէ այս տեսակէտով ընտրողաց ժողովը շնորհաւորելի է իր կատարած ընտրութեան մէջ: Փրոֆ. Պէզճեան պիտի կրնայ անշուշտ առանց վեղարի ալ յարգու պատիւ գտնել պետական շրջանակներու մէջ:

Խաւաքէ եւ լեզուաբան

Յարաբերական եւ վարչական գործերու մէջ ալ իրաւաբանական իր հմտութիւնը եւ լեզուագիտութիւնը մեծապէս պիտի աւելցնեն նորընտիր Ազգապետին օգտակարութիւնը: Այս

մասին ուրախութեամբ կ'իմանանք թէ զուտ տեսական գիտութիւն մը չէ որ ամբարած է Փրոֆ. Պէզճեան, կամ պարզապէս իր դասաւանդութեան բաւելու չափ սորված չէ օրէնքը, այլ նաեւ պատեհութիւն ունեցած է գործնական կերպով կիրարկել զայն Այնթապի մէջ, ուր միջնորդ մը եղած է մէկ կողմէ Գոլէճին եւ հասարակութեան եւ միւս կողմէ կառավարութեան միջեւ: Իր գիտութիւնը դասարանէն դուրս եւ իր փորձառութիւնը աւելի լայն շրջանակներու մէջ գործածել կը հրաւիրուի ուրեմն:

Ազգային կեանք

Շատերու համար նոյնքան, թերեւս աւելի, կարեւոր կը թուի մեր Ազգապետին գիրքը հանդէպ Հայ ազգին: Իրաւ է թէ միայն Հայ Աւետարանականներուն Ազգապետը չէ ան, այլ նաեւ Յոյն, Ասորի եւ Սիւրիացի Բողոքականաց: Իրաւ է դարձեալ թէ Ազգապետ մը ի վիճակի չէ օրինական տեսակէտով ստիպել մեր հիւղեցիները, զպրոցական հաստատութիւնները եւ անհատները որ այս կամ այն դիրքը բռնեն մեր Հայ ազգայնոց հանդէպ: Եւ սակայն ընդունելով հանգերձ թէ Ազգապետարանի աւագ պարտականութիւնն է իր ձեռքէն եկած ծառայութիւնը մատուցանել ամէն Բողոքականի առանց ցեղային խտրութեան, ինչպէս ալ ըրած է մինչեւ հիմա, չենք կրնար անտես առնել այն պարագան թէ Բողոքական հասարակութեան ստուար մեծամասնութիւնը Հայ է ցեղով եւ, առանց անխրաւութիւն ընելու Յոյնին եւ Սիւրիացիին, իր կեանքը ունի ապրելիք իբր Հայ: Եւ թէեւ, ինչպէս ըսինք, ժողովրդեան ցեղային կեանքին մէջ Ազգապետի մը իրաւասութիւնը սահմանափակ է, բայց կ'ակնկալենք որ ան իր անհատական ազդեցութիւնը եւ իր կեանքին օրինակը գործածէ ամբողջ Հայութեան հետ աւելի սերտ եւ սիրալիք յարաբերութեան մը մշակման ի նպաստ: Մեր մէջ կան շատեր, եւ անոնց թիւը երթալով աւելնալու վրայ է, որոնք ճշմարիտ սիրով կը սիրեն Հայ ազգը եւ պիտի մօտենան անոր գլխաւոր հատուածին այնքան որքան կը թոյլատրէ իրենց խիղճը եւ կ'արտօնեն ազգային իշխանութիւնները: Այս շարժումը որեւէ անհատի կամ կուսակցութեան մասնաւոր համոզումներուն եւ յատուկ

ջանքերուն չնորհիւ չէ որ սկսած է եւ յառջ կ'երթայ, այլ դարուն ոգին եւ իրաց բնութիւնը ստեղծեցին զայն եւ ի գլուխ պիտի հանեն: Եւ հետեւաբար ոչ մէկ անհատ կամ կուսակցութիւն, ինչ ալ ըլլան անոր համոզումները եւ ջանքերը, պիտի կրնայ արգելել զայն եւ խափանել գործը ընդերկար: Վարդապետական տեսութեանց վրայ հիմնուած «ազգային» բաժանումներ արուեստական են, բռնազբօսիկ եւ հակաբնական: Այն դարը որ ստիպեց մեր հայրերը ընտրութիւն մը ընել իրենց խղճի պահանջներուն եւ ցեղային բնազդներուն միջեւ՝ անցնելու վրայ է: Այսուհետեւ մենք մեր ազգային կեանքը պիտի ապրինք մեր ազգակիցներուն հետ, պահելով հանգերձ մեր խղճի ազատութիւնը եւ յարգելով խղճի ազատութիւնը ամէն Հայու:

Խ Ղ Ճ Ի

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օգտակար կրնայ ըլլալ քննել խղճի նկատմամբ ընդհանուր գործածութիւն ունեցող կարգ մը ասացուածներ: Ասոնք ամէնը ժողովրդական են մասնաւոր քան գիտական, եւ կարեւոր ճշմարտութիւններ կը յայտնեն, ի մասնաւորի երբեք ազգապետին գիտական բացատրութեան հետ այն երեւոյթներուն որոնց կը վերաբերին:

Մին է «կարծրացած խիղճ»: Այս կը վերաբրուի այն մարդոց որոնք վարքի չար ընթացքի մէջ կը յարատեւեն եւ սակայն ներքին խռովք մը չեն զգար: Ճիշտ ինչպէս կարծրասիրտ կը կոչենք անգուլ, անզգայ մարդ մը, նոյնպէս չարութեան ունէ ընթացքի մէջ խիղալ ու անզգայ եղող մարդոց համար կ'ըսենք թէ կարծրացած է իրենց խիղճը:

Երբ սակայն աւելի ուշադրութեամբ քննենք այս ասացուածը, կը տեսնենք թէ ըսել չենք ուզեր թէ այսպիսի մարդիկ յատկօրէն չեն տեսներ ուղիղի եւ անուղիղի տարբերութիւնը, կամ անտեղեակ են թէ ուղիղն ընելու են եւ անուղիղէն զգուշանալու են: Ամէն մարդիկ այս տեղեկութիւնն ունին: Ճշմարտապէս խիղճ ըսուածը իր գործն անսխալ եւ կատար-

նալ կը կատարէ: Կարծրացած խիղճ ըսելով կ'ուզենք հասկցնել թէ այդպիսի խիղճ ունեցողները կա՞մ համոզուած են թէ ծուռն ուղիղ է, բան մը՝ որ բոլորովին կարելի է մարդկային խաբեւոյ սրտին համար, այսինքն թէ իրենց բարոյական դատողութիւնները սխալած են, և կա՞մ երկարատեւ սովորութեամբ այնքան վարժուած են խղճի յանդիմանութիւններուն, տհաճութեան բարոյական զգացումին, որ այլեւս գիտակից չեն այսպիսի զգացումներու: Մտքի այս վերջին վիճակը կրնայ լուսաբանուիլ չորնդալից մեքենաներով լի մեծ գործարաններու մէջ աշխատողներու պատահածով: Երբ մէկն առաջին անգամ կը մտնէ հոն, աղմուկը անաւոր եւ բոլորովին չփոթիչ կը թուի: Սակայն գործաւորները կը վարժուին անոր, եւ ժամանակ մը ետքը ուշադրութիւն չընծայելով՝ կատարելապէս անգիտակից կ'ըլլան անոր գոյութեան: Նոյն աղմուկը կայ ու կը մնայ, բայց տպաւորութիւն չընէր անոնց մտքերուն վրայ: Ուրիշ ասացուած մ'է «չլուսաւորուած խիղճ»: Ասոր բնական հետեւութիւնը սա է թէ խիղճն ընդունակ է լուսաւորման, դաստիարակման: Տեսանք թէ գիտական իմաստով ճշմարիտ չէ այս: Բայց բարոյական դատողութիւններու մէջ կիրարկուող բանականութիւնը կրնայ եւ պարտի դաստիարակուիլ, եթէ յաջողութիւն կ'ուզուի ձեռք բերել բարոյական կենցաղի մէջ: «Չլուսաւորուած խիղճ»ն է ուրեմն չլուսաւորուած դատողութիւն: Կը ցուցնէ վիճակն այն անձին որ բարոյական խնդիրներու խելամուտ չէ, որ մասնաւոր պարագաներու մէջ որոշ չտեսներ թէ ո՞րն է ուղիղ եւ ո՞րն անուղիղ: Այս վիճակը կրնայ ուղիղ գործելու եռանդուն փափաքի մը հետ գոյակից ըլլալ և մեծ մասամբ կը բացատրէ բարի մարդոց հակասական արարքները, որ անբացատրելի են այլապէս: Դիւրաւ դարմանելի վիճակ է. դարմանն է լոյս տալ, լոյս՝ որ բաւական առատութեամբ կայ ամէն անձի համար եւ կ'աւելնայ ալ:

«Յանդիմանող խիղճը» կը բացատրուի բարոյական զգացումներու ակնարկութեամբ: Կարծրացած խիղճը զգացում չունի: Յանդիմանող խիղճին մէջ տհաճութեան զգացում կայ աւելի կամ նուազ սուր, բայց վարքի առարկելի ընթացքը չլքուիր: Բարոյական զգացման թոյլ չտրուիր որ իր բնական ազդեցութիւնն ունե-

նայ վարքի վրայ: Ասոր դասական մէկ օրինակն է Դաւթի փորձառութիւնը, երբ Ուրիշայի խնդրին մէջ իր մեծ մեղքը գործեց: Ինք կ'արձանագրէ զայն ԼԲ Սաղմոսին մէջ սապէս. «Երբ լուռ կեցայ, ոսկորներս մաշեցան իմ ամէն օր աղաղակելովս. վառն զի ցորեկ ու գիշեր քու ձեռքդ իմ վրաս ծանրացաւ. իմ թացութիւնս ամառուան չորութեան դարձաւ»: Ամբողջ տարի մը ենթարկուեցաւ «յանդիմանող խղճի» տանջանքներուն, այն է՝ խղճի խայթի բարոյական զգացումին, որ իր ուղիղ դատածին ուղղակի հակառակ գործելուն հետեւանքն էր: Խղճի յանդիմանութիւններէն խուսափելու միակ ստոյգ ճամբան այն է, որու Դաւթ հետեւեցաւ վերջի վերջոյ: «Իմ մեղքս քեզի յայանցի ու իմ անօրէնութեանս չծածկեցի. ըսի թէ Տէրօջը պիտի խոստովանիմ յանցանքներս. ու դուն թողուցիր իմ մեղքիս անօրէնութիւնը»: Այն ժամանակ կարող եղաւ գրել Սաղմոսին առաջին տողերը. «Երանի՜ անոր՝ որուն յանցանքներուն թողութիւն եղաւ, ու անոր մեղքերը ծածկուեցան: Երանի՜ այն մարդուն՝ որ Տէրը անօրէնութիւն չսեպեր անոր, ու անոր հոգիին մէջ նենգութիւն չկայ»: Խոստովանութիւն եւ զղջում, Աստուածային թողութեան զգացում եւ նոր կեանք մը վարելու հաստատ որոշում վերջ կը դնեն խղճի անտանելի յանդիմանութիւններուն եւ անոնց կը յաջորդէ սուրբ խաղաղութիւն:

«Մանրակրկիտ խիղճ» առացումը բարոյական դատողութիւններու առիթով կը գործածուի: Կը ցուցնէ վիճակն անոր, որ ուղիղ գործելու այնքան անձկութիւն ունի որ չափազանց կարեւորութիւն կ'ընծայէ պզտիկ բաներու, մինչդեռ շատ անգամ կ'անտեսէ աւելի մեծ ու կարեւոր բաներ: Ուրիշներու վրայ ազդեցութիւնն ալ ընդհանրապէս անհաճոյ կ'ըլլայ եւ դժբախտ: Բարի կեանք մը վարել շատ զրոյս ու անհրապոյր ձեռնարկ մը կ'երեւցուի: Մարդ երբեմն կը պատահի այնպիսիներու, զոր օրինակ, որ կը մերժեն վննոց ու վզկապ կրել՝ հպարտութեան եւ աշխարհայնութեան նշան համարելով զայն: Այսպիսի բաներ մաքի ախտաւոր ու անբնական վիճակի նշան են եւ սովորաբար կ'ընկերանան ոգիի մը, որ խստիւ կը դատէ ուրիշներ, ինչ որ աւելի առարկելի է քան փոքր այն բաները զորս մանրախիղճ անձը

կը մերժէ ընել: Մանրակրկիտ խիղճն իսկապէս չլուսաւորուած խիղճ է, միայն թէ ուղիղն ընելու տաժանելի ճիգ կը թափէ: Իր կարօտութիւնն է լոյսի հեղեղ մը եւ բարեացակամութիւն ու ազնիւ եւ ուրախ զգացում: Մանրախղճութիւն կամ բժախորութիւն կ'անհետանայ կորովի ու առողջ զարգացման առջեւ:

«Զգայուն խիղճ» կը նշանակէ թէ մարդուն զգացումները շուտ ու խորապէս կը համապատասխանեն տուեալ գրգռին: Պատճառ մը չկայ որ հաճոյառիթ բարոյական զգացում չսկանարկուի սոյն ասացուածով: Սակայն ընդհանրապէս կը գործածուի ամօթի եւ խղճի խայթի ցաւազին զգացումներուն շուտափոյթ պատասխանող արամազրութիւն մը ցուցնելու համար: Զգայուն խղճի տէր անձը կը խորշի ոեւէ բանէ որ այդ զգացումները կը պատճառէ Լաւ վիճակ է այդ: Ախտաւոր կամ ապառողջ ոեւէ հանգամանք չունի, ինչպէս ունի մանրակրկիտ խիղճը: Կայ դիւրազգածութիւն մը, բարոյական զգացումներու զգայնութիւն մը, որ կարող է չարի նոյն իսկ հեռաւոր մերձեցումն իմանալ: Ամէն մարդ մշակելու է բարոյական զգացումներու այս վիճակը: Կարեւոր է բարոյական ամենատկար զգացումն իսկ երբեք չարհամարհել կամ նուաճել չփորձել: Բարեպատեհ գործողութեամբ մը այս զգացումներուն անմիջապէս պատասխանելը լաւագոյն կերպն է անոնց շարունակական ազդուութիւնն ապահովելու:

Պօղոսի տենչն էր «մաքուր խիղճ» մը ունենալ Աստուծոյ եւ մարդոց առջեւ: Մաքուր խիղճ կարելի է ունենալ միայն մէկ կերպով: Ով որ կ'ուզէ զայն ունենալ՝ անվրէպ ընելու է ինչ որ իր բարոյական դատողութիւնը կը վճռէ թէ ուղիղ է: Անմաքուր կամ բժաւոր խղճի պատճառ կ'ըլլայ բարոյական դատողութեան հակառակ գործող աւարք մը, այսինքն իբր անուղիղ դատուած գործի մը կատարումը: Ամբիժ խիղճը մարդու մը սա գիտակցութիւնն է թէ իր կեանքը բացարձակ ճշմարտութեան համաձայն կ'առաջնորդուի: Ամբիժ խիղճը մաքուր խիղճն է: Այս մաքրութիւնը նկարագրի զօրութեան հիմն է: Առանց անոր՝ ողբալի ծախողուած է կեանքը:

Մաքուր խղճի այս անպին գանձը ձեռք բերելու համար միշտ կ'աշխատէր ինք, կ'ըսէ Պօղոս: Բառը զոր կը գործածէ՝ շատ պարզ կեր-

պով կը ցուցնէ թէ տկար, կէս սրտով Զանքը երբեք չկրնար ի գլուխ հանել առաջադրուած նպատակը: Անհրաժեշտ է անդադար աշխատիլ, ինչպէս ըմբիշ մը կ'աշխատի մրցանակ մը չահելու գերագոյն տենչով:

Եթէ շատեր կեանքի նախանձով չեն վառուիր եւ ծուլաբար սա հարցը կը յուզեն թէ արդեօք կ'արժէ՞ ապրիլ, պատճառը սա է որ սրտով չեն մտնէր բարոյական այս ոգեւորիչ պայքարին մէջ, այլ տկարաբար թոյլ կու տան որ իրենք հոսանքէն քշուին ու յաղթահարուին:

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

ԱՂՕԹՔ

Մարտիս ընդ իս ԲՆՈՒՄԻ. հանապազ զեւ Կաթի Կոտանէլ, այլ Կոտ, Տէր Եւ, այց արա Կոտանէլ ու Կոտին:

Որ հովիտ էս հօրից Բանաւոր Կենդանեաց, որոնք ինչ յոյս Կենաց ապաշխարութեան, և Կաթն զԿոտանէլ ի հօր Կոտ, Բերնար:

Մեղայ և աղաւթ զԿեղ, Բողոքն Զորհեա Դեղայ Եմայ, Կաթն Եւ Կեղ Կոտ Կոտանէլ Կոտ, որ Կոտն էս Փրկիլ:

ՄԱՐԴԸ՝ ՍԲ. ԳՐՈՑ ԼՈՅՍՈՎ

ՊԵՏՐՈՍ Բ. ԳԵՐԳԵԱՇԱՐԵԱՆ

«Մարդը ինչ է որ զանկա կը յիշես կամ մարդու որդին, որ անոր այցելութիւն կ'ընես»

ՍՍ.Ղ. Ը. 4

Յղբօրս՝ Սամուէլի յիշատակին

Գերման բանաստեղծը, Հայնէ, իր գլուխ գործոցներէն մէկուն մէջ կը նկարագրէ երիտասարդ մը, տժգոյն, միլամաղձոտ, մազերը մատնեւուն մէջ սեղմած եւ մտածկոտ, որ լուսնային անամպ եւ լուռ գիշեր մը ծովուն ամայի մէկ եզերքը կայնած կը գիտէ մերթ կամարապապ անասման երկինքը, եւ մերթ լայնածաւալ ծովը, որ նոյն միջոցին լուսնի ճառագայթ-

ները ցողացնելով արծաթեայ հայելիի մը պատ-
րանքը կ'ընծայէր զիտողին: Երիտասարդը, պահ-
մը լռիկ ու մտադրազ այդ տեսարանները զի-
տելէ վերջ, յանկարծ կը սթափի եւ կը բացա-
գանչէ, «Ի՞նչ է մարդը, ո՞ւր կէ կու դայ, ո՞ւր
կ'երթայ»: «Մարդը ի՞նչ է»: Ահա հարցում մը,
որ մարդկութեան հետ է ծնած, նախապատմա-
կան եւ պատմական բոլոր դարերու դրոշմը կը
կրէ վրան եւ բիւրաւսրնէր զբաղեցուցած է
իրմով:

Այս հարցման ջանանք պատասխանել Սբ.
Դրոց լռային առաջնորդութեամբ:

1. Մարդ հիշի մըն է թաղդասնաւք ճիե-
զեալի: «Երբ տեսնեմ երկինքդ, քու մատե-
րուդ գործը...» (Հմբ. 3): Բնութեան մէջ
ի՞նչ հրաշալիքներ կան, մարդկային մտքին հա-
մար անըմբռնելի ի՞նչ մեծ գաղտնիքներ, ի՞նչ
փառաւոր տեսարաններ կը ներկայանան մեր աչ-
քերուն առջեւ երբ անամպ, պայծառ գիշեր մը
վեր նայինք դէպ ի երկինք: Երբ գիտենք արե-
գակը, լուսինը եւ հարիւր հազարաւոր աստ-
ղերը, եւ մտքի առջեւ ունենանք անոնց ահա-
գին զանգուածները եւ միլիոնաւոր մոլոնե-
րով հեռաւորութիւնները սրտնք կը բաժնեն այդ
աստղերը իրարմէ, մենք ալ կը ստիպուինք Դա-
ւիթի նման աղաղակել թէ «Մարդը ի՞նչ է...»
Եւ երբ վայրկեան մը մեր զիտակները դարձնենք
դէպ ի վար, Բնութեան ծոցը, երկիր, եւ զննենք
մեր շուրջը գործող բնական ահաւոր զօրու-
թիւնները, պիտի ստիպուինք կրկնել դարերու
այդ հարցումը, «Մարդը ի՞նչ է»: Ի՞նչ կ'արժէ
ան: Մարդկային անթիւ սերունդներ յաջորդա-
բար կու գան ու կ'երթան, մինչ երկինք ու
երկիր կը մնան անփոփոխ, կը շարունակեն ի-
րենց գոյութիւնը յաւիտեան: Ի՞նչ կ'արժէ ու-
րեմն մարդը երբ բաղդատուի տիեզերքին հետ:
Հիւլէ մըն է միայն:

Սակայն հոս կանգ չաւնէր Դաւիթ, աւելի
առաջ կ'երթայ, եւ կ'ըսէ. «Քիչ մը վար ըրիր
զանիկա հրեշտակներէն... Քու ձեռացդ գործ-
քերուն վրայ իշխան զրիր զանիկա...» (Հմբ.
5, 6): Կը հետեւցնենք թէ

2. Մարդը սեղծագործութեան գոյի գոր-
ծոցը եւ Բնութեան իշխանն է: Արդարեւ մարդը
չլուի գործոց մըն է իր մարմնային կազմուած-
քով եւ մտային բարձր կարողութիւններով:

(ա) Մարմնային կազմուածքով: Կենդա-

նինքուն ոչ մէկը մարդկայինին չափ կատարե-
լագործեալ կազմուածք ունի: Կենդանական
աշխարհի ստորին խաւերուն մէջ միեւնոյն գոր-
ծարանը կը ծառայէ իբրեւ բերան, քիթ, ա-
կանջ, աչք, ստամոքս, թոք, եւն, բայց քանի
վեր բարձրանանք՝ գործերը կը ճիւղաւորուին,
գործարանները կը բազմանան եւ, փոխանակ ա-
մէն գործ մէկ գործարանի յանձնուելու, իւրա-
քանչիւր գործարանի մէկ կամ երկու եւ երեւմն
երեք պաշտօններ կը յանձնուին: Իսկ երբ հաս-
նինք մարդուն, կը գտնենք թէ անոր մարմնոյն
մէջ գործարաններն իրենց բարձրագոյն կատա-
րելութեան են հասած եւ թէ իւրաքանչիւր
գործարանի միայն մէկ պաշտօն է յանձնուած:
Ամէն բան կանոնաւոր է: Արդարեւ ի՞նչքան
զարմանալի է մարդկային մարմինը:

(բ) Ինչպէս մարմնային կազմուածքով
նոյնպէս եւ մտային կարողութիւններով մարդը
ստեղծագործութեան գլուխ գործոցն է: Նախա-
պատմական մարդը ո՞րքան տարբեր էր պատ-
մականէն, միջին դարու մարդկութիւնը՝ արդի
դարերու մարդկութենէն: Պատմական մարդը
միտք փոխանակ հում ուտելու, ինչպէս կ'ընէր
նախապատմական նախահայրը, եփելով կերակ-
ւ, փոխանակ շարունակ որսի ետեւէ իշխալու՝ հո-
ղագործութիւն ըրաւ, փոխանակ քալելով ձառ-
բորդելու՝ անասուններ ընտելացուց, քարայր-
ներու մէջ բնակելու տեղ՝ իրեն համար գեղե-
ցիկ, հոյակապ եւ հանգստաւէտ բնակարաններ
շինեց. մարդիկ քաղաքներ շինեցին, իշխանա-
պետութիւններ, կառավարութիւններ հիմնե-
ցին, իրաւունքի եւ արդարութեան դատերը
պաշտպանելու համար օրէնքներ եւ դատարան-
ներ հաստատեցին:

Մարդկային միտքը, իր բարեշրջումի դա-
րաւոր ընթացքին, աշխատած է տապալել ու
քանդել այն բոլոր պարիսպները որոնք արդեւ
կը հանդիսանային իր յառաջդիմութեան ու զար-
գացման: Մարդկային միտքը ջնջեց միջոցի,
հեռաւորութեան գաղափարը, հնարեց հեռա-
գիրը, հեռաձայնը, եւ աւելի առաջ երթալով
գտաւ անթել հեռագիրը եւ մօտեքս ալ անթել
հեռաձայնը: Աւելորդ պիտի ըլլար հոս մի առ մի
թուել այն բոլոր բաները զորս հնարած է մարդ-
կային միտքը: Ան իր կարելիութեանց մէջ չատ-
մեծ է եւ վսեմ: Մարդ իր մտքին միջոցով
Բնութեան բոլոր զօրութիւնները ձեռքին մէջ

բռնած, զանոնք իր օգտին, իր հաճոյքին կը ծառայեցնէ: Հովերուն, լեռներուն ու ծովերուն ասպարէզ կը կարդայ: Արգարեւ իրաւունք ունի Դաւիթ երբ կ'ըսէ, «Իշխան զրիր զանիկա...» Այո, թագաւոր մըն է մարդը, Բնութեան իշխանը, Աստուծոյ փոխանորդը, զեպանն է:

3. Մարդը հոգեւոր եւ անմահ եակ մըն է: Անոր ֆիզիքական ներդաշնակ կազմուածքը եւ մտային բարձր կարողութիւնները բաւական պիտի չըլլային զինքը այսօրուան բարձր գիրքին հասցնել, եթէ իր մէջ չզանուէր անմահ հոգի մը:

Մարդ հոգեւոր էակ մըն է եւ անմահ: Աստուած ինք իր նմանութեամբ ստեղծեց մարդը, և անոր մէջ զրաւ իր հոգւոյն մէկ մասը, «փառքով ու պատուով պսակեց զանիկա»:

«Մարդը աննշան կ'երեւայ, բայց անոր կըրո ճակատը՝ երկնակամարէն աւելի զօրաւոր կը խօսի, աչքերը՝ աստղերէն աւելի խորունկ բաներ կը ցոլացնեն եւ չրթունքներուն վրայ ծովին եւ ալիքին երաժշտութիւնէն աւելի վսեմ երաժշտութիւն մը կայ: Արեւէն նուազ փայլուն, մոլորակէն շատ պղտիկ, կեանքը աստղերէն նուազ տեւական, եւ սակայն անոնց ամէնէն աւելի մեծ է, կ'ըսէ Փրոֆ. Ուալթֆինսըն: Իսկ Շէյքսպիր իր լակոնական եւ խմաստալից ոճով կ'ըսէ, «Բանականութիւնով վսեմ, կարողութիւնով անսահման, գործունէութեամբ հրեշտականման, ըմբռնութեամբ Աստուածանման է մարդս»:

Այսօր ճշմարիտ Բրիտոնէութեան առաջնորդները, ընկերվարութեան անձնուէր եւ ճշմարիտ առաքեալները, ըմբռնած ըլլալով մարդկային անհատին վսեմութիւնն ու մաքրութիւնը, եւ ներշնչուելով անկեալ մարդկութեան մեծ բարերարէն, Յիսուս Բրիտոնէ, կը բարձրացնեն իրենց ձայները եւ կը գոչեն թէ մարդը ստրուկ մը չէ, թէ ան անմահ հոգիի տէր է, եւ անզուգական կարողութիւններով ու կարելիութիւններով օժտուած էակ մըն է:

Մարդը տկար է մարմնով, սահմանափակ խելքով եւ հունաւոր կեանքով, սակայն մեծ է ան, ամենակարող է ան իր ամենակարող երկնաւոր Հօրը շնորհիւ:

Յաւալի է սակայն տեսնել որ մարդիկ չեն ըմբռնած իրենց կոչումը: Մինչ մարդս կոչուած է իշխելու ու կառավարելու, շատ անգամ թող

կու տայ որ իր անասնական կիրքերն ու ցանկութիւնները իշխեն իր վրայ եւ կառավարեն զինքը: Թող կու տայ որ նախանձը, ատելութիւնը, ստութիւնը, զրպարտութիւնը, եւ ամէն տեսակ չար կիրքեր տիրապետեն իր վրայ, եւ ինքը ընկճուած ու խելակորոյս կը հնազանդի անոնց քմահաճոյքին:

Ներկայիս մեր եկեղեցիները, բեմերը, թերթերը, առաջնորդները պէտք է որ այս ճշմարտութիւնը քարոզեն բարձրաձայն եւ միաբերան, եւ իրենց բարոյական բոլոր ոյժով ու կարողութիւնով բարձրագոյն ազադակեն ու չեղան մարդուն աստուածանմանութիւնը: Պէտք է լուսաւորել խաւարեալ ժողովուրդը եւ ցուցնել անոնց թէ բարձր ու վսեմ է իրենց կոչումը, և թէ իրենք այս աշխարհի վրայ անասնանման կեանք մը վարելու համար չեն ստեղծուած: Պէտք է զգացնել անոնց թէ նախանձը, ատելութիւնը, եւ անոնց անմիջական արդիւնքը եւ զոդ մեծամեծ չարիքները օտար են մարդկային բնութեան եւ հակառակ մարդուս ստեղծագործման իսկական նպատակին: Թող մարդիկ համոզուին թէ իրենք կոչուած են կեանքի ներկայ երեւոյթներէն ու պայմաններէն բոլորովին տարբեր կեանք մը ապրելու: Թող մարդիկ սորվին թէ իրենք մարմնով ու մտքով եւ հոգիով անհունաւոր բարձր են զիրենք չըջապատող իրերէն եւ կենդանիներէն, թէ իրենք Բնութեան տէրն ու իշխանն են, եւ թէ Բնութեան մէջ ամէն բան իրենց ոտքերուն տակն է դրուած:

Պարտիզակ

ՄԵԿՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

Յ Ա Ր Ո Ւ Թ Ւ Ի Ն

Մատ. ԻԸ. 1-10 Կ. Գ. Դաս, Ապրիլ 4

Միջազգային Դասերու կանոնաւոր ընթացքին մէջ այսօր ուսումնասիրուած մասը Ա. Թագ. Ժե. գլուխն է: Նիւթն է «Սաւուղի մերժումը Աստուծոյ»։ Ի որայէլի առաջին թագաւորը իր իշխանութեան առաջին մասին խոստմնալից հանգամանքին հակառակ պակաս գտնուեցաւ ազգային պատմութեան կարեւոր ճգնաժամի մը

պահուն։ Սամուէլի ձեռամբ արուած սրոշ ու պարզ հրամանի մը անսասուեց։ Փոխանակ ի սպառնալինջ ընելու Սամաղէկացիներն ու անոնց ինչքերը, ողջ պահեց անոնց թագաւորն ու լաւագոյն կենդանիները։ Փորձեց ինքզինք արդարացնել՝ ժողովրդին վրայ դնելով յանցանքը եւ ըսելով թէ ոչխարներուն ու եղներուն լաւագոյնները պահեց Տէրոջ զոհ մատուցանելու համար։ Սամուէլի պատասխանն եղաւ զայրոյթով մերժել Սաւուղի պատճառանքները եւ որոշ ու կարուկ կերպով վճռել թէ որովհետեւ Սաւուղ մերժեց Տէրոջ խօսքը, Տէրն ալ զայն մերժեց որ թաղաւոր չըլլայ։

Այս հատուածին մէջ է որ կը գտնուի յիշատակելի ու խօսքը. «Ահա հնազանդութիւնը զոհէն, ու խօսք մտիկ ընելը խոյներուն ճարպէն աղէկ է»։ Սոյն համարով արտայայտուած սկզբունքը մարգարէական ուսուցման բարձրագոյն մակարդակը ցոյց կու տայ։ Կրօն անուան արժանի ամէն կրօնի ուղին ու ծուծն է։ Մեր հոգեւոր կեանքին սիրտը կը թափանցէ։ Աստուած ոչ մէկ բանով զոհ կ'ըլլայ բայց միայն ներքին կողմերու ճշմարտութեամբ։ Սաւուղ քմահաճօրէն չմերժուեցաւ, այլ որովհետեւ իր իսկ ազատ կամքով ընտրեց իր վստահութիւնը արտաքին արարողութեան ու ծէսի վրայ հաստատել եւ ոչ սրտի մաքրութեան եւ Աստուծոյ արդարութեան վրայ։ Իր ժողովուրդը, նոյն իսկ ամբողջ ազգը, հարկադրուեցաւ առաւաղի անոր հետ իր մերժման յաջորդող պատերազմի խռովեալ օրերուն մէջ։

Ճիշտ հոս կրնայ սոյն հատուածը վայելչապէս կցուիլ Զատիկական դասին։ Յիսուս իր երկրաւոր կեանքին մէջ երբեք չթերացաւ հնազանդիլ իր երկնաւոր Հօրը։ Մինչեւ մահուան հնազանդ եղաւ, եւ այն ալ խաչին մահուան։ Ասոր համար Աստուած ալ զանիկա խիստ բարձրացուց, ու անոր անուն մը տուաւ՝ որ ամէն անունէ վեր է. որպէս զի Յիսուսի անունին ամէն ծունկ ծոխ, եւ ամէն լեզու դաւանի թէ Յիսուս Քրիստոս Տէր է Հօր Աստուծոյ փառքին համար։ Այս բարձրացումը հնարաւոր եղաւ Յարութեան միջոցով։

Յարութիւնը Յիսուսի հնազանդութեան Աստուծոյ ընդունելի ըլլալուն արտայայտութիւնն էր։ Արդ ամէն ով որ կը հետեւի Յիսուսի հնազանդութեան շաւղին եւ կը մտնէ նոր կեանք

ըը զոր ան կը պարզուէ, Յարութեան բարեքներուն հաղորդ կ'ըլլայ։ Այսպիսիներ մեղաց մահէն կ'ելլեն արդարութեան կեանքը։ Այս է հոգեւոր այն յարութիւնը, որու վրայ կը խօսի Սբ. Գրքը։ Ներկայ կեանքին մէջ տեղի կ'ունենայ եւ ստոյգ գրաւականն է երանութեան այն սպառնալից յարութեան, երբ միւսանդամ կու գայ Քրիստոս։ Ոչ մէկ փորձառութիւն աւելի իրական եւ աւելի խորաթափանց ազդեցութիւն կը գործէ նկարագրի վրայ քան հոգեւոր այս յարութիւնը։ Սակայն շատ Քրիստոնեաներ չեն հասկնար անոր ներքին նշանակութիւնը եւ տակաւին կը գոհանան չոր բառերով եւ անիմաստ ձեւերով ու արարողութիւններով։

Մեր ամենամեծ պէտքն է ըմբռնել «Քրիստոսով կեանքի նորոգութիւն» կոչուած իրականութիւնը։ Զատիկն իր բոլոր բարեբաւտիկ ու փառաւոր յիշատակներով այս ճշմարտութիւնը տպաւորելու է մեր միտքերուն ու սիրտերուն վրայ։ Այն ամէնը որ այս իմաստով յարութիւն առած են Քրիստոսի հետ՝ այն բաները վնասուել են որ վերն են, ուր Քրիստոս Աստուծոյ աջ կողմը կը բազմի, արքայական իշխանութեան վայրը։ Հաստատուել են իրենց ուշադրութիւնը վերին եւ ոչ երկրաւոր բաներուն վրայ։ Այն ժամանակ, ինչպէս Քրիստոս Հօրը փառքով յարութիւն առաւ մեռելներէն, իր աշխարհեան անձնատուր եղողներն ալ կարող կ'ըլլան հոս եւ այժմ իսկ կեանքի նորոգութեան մէջ պարտիլ։

Այս կեանքը սիրալիր հնազանդութեան կեանք է։ Դիւրին եւ հաճելի է հնազանդիլ տէրոջ մը զոր կը սիրենք։ Այսպէս կ'ըլլայ մանաւանդ երբ Տէրը Աստուածային Հոգիով մեր սիրտերուն մէջ հաստատէ իր բնակութիւնը եւ ներքուստ կառավարէ մեզ ամբողջովին։ Հնազանդութեան կեանքն այն ժամանակ բնական կեանք կ'ըլլայ։ Սաւուղ այս կեանքով չարելուն համար մերժուեցաւ։ Քրիստոս իր կատարեալ հնազանդութեան համար կարող է այսօրինակ մեծ պարզուենք տալ մարդուս։

Ծուռ բան ընելն ստոյգ վնաս տալ է մեր անձնական խաղաղութեան։ Ոչ մէկ թշնամի կարող է մեզի նոյնչափ վնասել որչափ մենք կը վնասենք մեզի՝ բարոյական կամ կրօնական սեւէ պարտականութեան դէմ գործելով։ Չեմիմկ

ԴԵՌԱՅԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԱՌԻԻԾԻՆ ԲԵՐՆԷՆ

Սակայն այդ օրուան ունկնդիրներէն մէկ հոգի մը ճանչցեր էր զանիկա, ու Յլամինիուսի տուն հասնելէն քիչ վերջը գերի մը եկաւ իմացնելու անոր թէ Սամայէթի մարգարէութիւն քրմունիներէն մէկը դուրսն էր, եւ կ'ուզէր իրեն հետ տեսակցիլ: Յլամինիուս վախէն գունաթափ եղաւ այս լուրին վրայ, եւ Յլամինիուս ինքն ալ չհասկցաւ թէ ի՞նչ կրնար ուզել իրմէ քրմունի մը: Երբ գաւթի մը հասաւ, քրմունին մէկ կողմ առաւ զինքը ռաքէն մինչեւ գլուխը ծածկող պարեգօտը, ու ահա Յլամինիուսի նախկին գերին, Ներիսան էր: Յլամինիուս զարմացած չմնաց:

«Ներիսա, իրաւ դո՛ւն ես», գոչեց ան, ու անոր սուր նայուածքին տակ, Ներիսա գլուխը խոնարհեցուց, եւ ըսաւ,

«Այո, ազնիւ տէր իմ, տեսածդ ճիշդ է, սակայն ես հոս իմ վրաս խօսիլ չեկայ, այլ եղբօրս մասին, որ Զմիւռնիոյ մէջ բանաստեղծութեան Գրիստոնեայ ըլլալուն համար: Եկայ աղաչելու որ դուն, որ այսօրուան ամբաստանաւորութեան կողմը բռնեցիր, անոր համար ալ բարեխօսեալ երբ ատեան հանուի ան»:

«Բայց չեմ հասկնար», ըսաւ Յլամինիուս. «Պոտորոս այդպէսնը ըսել կ'ուզես. ան Հռովմէ, Զմիւռնիոյ մէջ ի՞նչ գործ ունի»:

«Ոչ, իմ ետեւէս Զմիւռնիա եկան, բայց չառ ոչ հասան արգիլելու համար իմ... իմ... իմ» ու Ներիսա չկրցաւ լմնցնել խօսքը ու լալ սկսաւ:

«Ներիսա», ըսաւ Յլամինիուս, «դուն որ Գրիստոսի սիրոյն համը առած էիր, ի՞նչպէս կրնաս կուռքի մը ծառայել»:

«Ոչ, Սամայէթի կուռք չէ, այլ մարգարէութեան մը, որ քաղաքէն դուրս մեհեանի մը մէջ կախարդութիւն կ'ընէ»:

«Զքեզ մեհեանին ծախեցին իրր գերի»,

հարցուց Յլամինիուս խղճի խայթ զգալով, երբ մտաբերեց թէ ո՛րքան անխորհրդաբար եւ հապահալով ծախեր էր Ներիսան չճանչցուած գերեւիւնի մը. բայց Ներիսա գլուխը շարժեց, եւ ըսաւ,

«Ոչ, ես իմ աղատ կամքովս դացի հոն, Զմիւռնիոյ մէջ իմ տիրոջմէս փախայ»:

«Քու աղատ կամքովդ», բացազանչեց Յլամինիուս:

«Թեսաղոնիկեցի գերիներ եկան ինձի, եւ պատմեցին թէ ի՞նչ մեծ հրաշքներ կը գործուէին այս մեհեանին մէջ, ես ալ կարծեցի որ հոն էր որ Տէրը սկսեր էր իր վառքը յայտնել, ու դացի հոն քրմունի ըլլալ»:

«Իսկ հիմա, սխալմունքդ հասկցա՞ր», հարցուց Յլամինիուս:

«Այո, երանի՜ թէ այսքան անհամբեր եղած չըլլայի, այն ատեն կարելի է արժանի ըլլայի Անոր առջեւ ելլել ցնծութեամբ, իսկ հիմա ալ ուշ է, պէտք է կրեմ անարկու վճիռը, «Մէկդի դացէք ինձմէ, անիծեալներ»:

Այնքան յուզուած էր Ներիսա որ, առանց բառ մը իսկ աւելցնել կարող ըլլալու, փաթթուեցաւ իր երկայն պարեգօտին մէջ եւ հեռացաւ գնաց:

Այդ օր Յլամինիուս ջանաց աւելի տեղեկութիւն ստանալ Սամայէթի մեհեանին վրայ, ու հասկցու թէ Ներիսայի պատմածը ճիշդ էր, միայն թէ բուն մարգարէութեան, որ Հրեայ կին մըն էր, շատոնց մեռեր էր, ու Թեսաղոնիկեցի կին մը յաջորդեր էր անոր: Նախկին մարգարէութեան կախարդութեան սկսելէ առաջ, Գրիստոնեայ եղած էր, անանկ որ Թիւատիրի եկեղեցին ու նոյն իսկ առաջնորդը տեսալ մը հաւատք ունէին անոր վրայ, եւ այս պատճառաւ ալ յանդիմանուած էին Տէրոջմէն սա խօսքերով. «Բայց քեզի դէմ բան մը ունիմ որ թող կու տաս Յեզարէլ կինը, որ ինքզինք մարգարէութեան կ'անուանէ, ու իմ ծառաներս մոլորեցնելով՝ կը սորվեցնէ պոռնկութիւն բնել եւ կուռքերու զոհուածներ ուտել: Եւ ես անոր ժամանակ տուի... ապաշխարելու ու չապաշխարեց»:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ

ՍԱՐԳԻԿԷ

Թիւատիրի հանրային կարծիքը հետզհետէ բորբոքեցաւ Գրիստոնեաներուն դէմ, այնպէս

որ Ֆլամինիուս որոշեց մօտակայ Սարգիկէ քաղաքը փոխադրել իր ընտանիքը։ Այս քաղաքն ալ Թիւատիրի պէս վաճառականական կեդրոն մըն էր, անոր գլխաւոր արտադրութիւնն ըլլալով մանիշակագոյն եւ կարմիր ընտիր տեսակ մը ներկ որ մօտէն անցնող գետին մէջ գտնուող ժժմակներէ կը հանուէր։ Այսպէս Սարգիկեցիներուն շատ հարուստ ըլլալուն բերմամբ Բրիտանիէութիւնն ալ իր կորովը կորսնցուցեր էր հոս, եւ միայն Մեղիտոսի — տեղւոյն հովիւին — ջանքերովն էր որ հաւատքը կենդանի կը պահուէր մի քանի հաւատարիմ սրտերու մէջ։ Ֆլամինիուսի Թիւատիրի մէջ Բրիտանիստները պաշտպանած ըլլալուն լուրը իրմէ առաջ Սարգիկէ հասեր էր արդէն, եւ ուստի Մեղիտոս եւ իր հօտը շատ տաք ընդունելութիւն մը ըրին անոր։ Ֆլամինիուս լիովին գնահատեց իրենց ոյց տրուած բարեսրտութիւնը, եւ քիչ ատենէն սերտ ու մտերիմ բարեկամութիւն մը յառաջ եկաւ իր ու Մեղիտոսի միջեւ։ Նրկուքը միասին խորհրդակցեցան թէ ի՞նչ միջոցներով կրնային ազատել Ներիսան իր վարած կեանքէն ու Պղոտիոսն ալ իր բանաէն։ Ֆլամիա ալ տեսակցեցաւ Ներիսայի հետ, եւ այս վերջինը իր նախկին սիրելի տիրուհին տեսած ատեն այնքան զգածուեր էր որ պատրաստակամութիւն յայտնեւ էր ամէն պէտք եղած նեղութիւնն ու չարչարանքը կրել մեհեանէն ազատուելու համար։ Ֆլամիա ուղեր էր դարձեալ իր անձնական ծառայութեան մէջ առնել զայն, բայց Ֆլամինիուս խրատեւ էր քիչ մը համբերել ու խոհեմութեամբ շարժիլ։ Թէեւ Ներիսա շատ յուսախաբ եղաւ երբ ըսուեցաւ իրեն թէ պէտք էր ժամանակ մը սպասել, սակայն երբ իմացաւ թէ Ֆլամինիուս խոստացեւ էր Զմիւռնիոյ կառավարիչին գրել Պղոտիոսի համար, եւ թէ հոգ կը տանէր Յուլիանէի ալ՝ որ իր պղտիկովը միասին Սարգիկէ կը գտնուէր, ալ իր երախտագիտութիւնը չափ չուենցաւ։ Ֆլամիա չկրցաւ հասկնալ թէ Ներիսա ի՞նչպէս իմացած էր Յուլիանէի Սարգիկէ գտնուելը, վասն զի երբ գնաց Յուլիանէն տեսնել, անոր առաջին խօսքը այս եղաւ թէ Ներիսա մեռած ըլլալու էր։

«Ոչ, ոչ, մեռած չէ», ըսաւ Ֆլամիա, «միայն թէ հիմա չկրնար զքեզ տեսնելու գալ, ան լուր զրկեց թէ ո՛չ քեզ մոտցած է, ո՛չ ալ Արիշիայի երջանիկ օրերը»։ Այս խօսքերուն

վրայ Յուլիանէի աչքերը արցունքով լեցուեցան։

«Բայց ո՛ր է Ներիսան ինքը», հարցուց, «գիտե՞ թէ ես Սարգիկէ կը գտնուիմ»։

«Այո, գիտէ, ինքն եկաւ Ֆլամինիուսէ խնդրելու որ Պղոտիոսի համար միջամտէ, ու այն ատեն ինծի ըսաւ թէ դուն ո՛ր կը գտնուէիր»։ Յուլիանէ ամուսնոյն անունը լսելուն պէս՝ ալ չգիմացաւ, ու սկսաւ դառնապէս լալ։ Ֆլամիայի սիրտն ալ փղձկեցաւ խեղճ կնոջ վիշտը տեսնելով, եւ ջանաց զայն մխիթարել ըսելով թէ Ֆլամինիուս արդէն իսկ սկսեր էր աշխատիլ Պղոտիոսը բանտէն ազատելու համար, սակայն Յուլիանէ չմխիթարուեցաւ։

«Այ յոյս չունիմ Պղոտիոսի համար», կ'ըսէր ան լալագին, «տարիէ մը աւելի է որ բանտն է, ասկէ վերջը, եթէ ազատուի ալ, չապրիր»։

«Մի ըսեր այդպէս, Տէրը որ զքեզ հոգաց ու պահեց, զայն ալ կը հոգայ»։

«Ես ուրի՛շ», պատասխանեց Յուլիանէ, «ես անոր պէս մութ դիտանը չէի նետուած, իրա՛ւ աշխատութիւնս միշտ ծանր էր, սակայն թարմ օդ կը վայելէի ու պղտիկս ալ քովս էր, մինչ Պղոտիոս...» ու խեղճին ձայնը խեղդուեցաւ վշտէն։

«Ինչո՞ւ Զմիւռնիան ձգեցիր եւ Սարգիկէ եկար», հարցուց Ֆլամիա նիւթը փոխելու համար։

«Որովհետեւ չուղեցի պէտք եղածէն աւելի երկար ատեն եկեղեցիին վրայ բեռ ըլլալ», ըսաւ Յուլիանէ. «երբ իմացայ որ ուրիշ երկու կիներ Սարգիկէ կու գային մանարաններուն մէջ աշխատելու համար, ես ալ հետեւին եկայ»։

«Այդ աշխատութեամբդ կրնա՞ս ապրուստոյ ձարել»։

«Ո՛չ բոլորովին, եկեղեցին դարձեալ կ'օգնէ քիչ մը, սակայն փառք կու տամ որ այս կարօտութեան ժամանակին մէջ գոնէ բոլորովին բեռ չեմ»։ Յուլիանէ գնաց իր տղեկը բերել, որ հակառակ վշտալից միջնորդաւ մը մէջ մեծցած ըլլալուն՝ կայտառ, առողջ ու սիրուն մանուկ մը եղեր էր։ Ֆլամիա տղուն ձեռքը նուէր մը դնելով բաժնուեցաւ, խոստանալով որ Պղոտիոսի մասին լուր մը ունենալուն պէս իրեն իմացնէ։

Ֆլամինիուս իր խոստման համեմատ Զմիւռնիոյ կառավարչին գրեց Պղոտիոսի համար, սա

կայն խնդիրը ձեռք առնուելու համար ժամանակի պէտք կար: Նոյն ատեն յաջողեցաւ աղաւտել Ներսիսան իր կեղակարծ զիրքէն, ու Ֆլավիա դարձեալ իր քով առաւ զայն: Յետոյ Ֆլավիան ընտանիքը թողուց Սարգիկէ, եւ Յփեսոս գնաց գերիները ծախելու: Պղոտիոսի համար անոր ըրած ջանքերը յաջողութեամբ պատկուեցան վերջապէս: Սակայն, երբ խեղճ մարդը բանտէն ելաւ ու տուն եկաւ, յայտնի երեւցաւ որ օրերը համրուած էին: Իր կրած զրկանքներն ու տառապանքները խոր հետքեր ձգեցին անոր մաշուած ու տոգունած դէմքին վրայ, այնպէս որ իր կիներն անգամ հաղիւ կարող եղաւ ճանչնալ զինքը, ու բարեկամներէն քանիններ անոր ինքնութեանը վրայ կասկածեցան: Նախ կարծեցին թէ հազիւ քանի մը շաբաթ կրնար ապրիլ ան, բայց Յուլիանէի սիրալիւր խնամքներուն տակ սկսաւ օրըստօրէ աղէկնալ. այն ատեն Ֆլավիանիւս ուղեց տեւական բան մը ընել Պղոտիոսի համար: Եւ վերջապէս որոշեց Սարգիկէի եւ Զմրուանիոյ մէջտեղ գտնուող գիւղի մը մէջ տուն մը վարձել: Այս տանը պարտէզը մշակելով՝ Պղոտիոս պիտի կրնար թէ՛ ապրուստ մը հանել եւ թէ՛ իր առողջութիւնը վերստանալ: Ֆլավիա եւ Սիսիստոնա ալ ուրախութեամբ հաւանեցան այս ծրագրին: Այսպէս զարնան սկիզբը անոնք դացին բնակիլ իրենց գիւղական տունը, իրենց հետ տանելով Պղոտիոսն ու ընտանիքը:

(21)

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ՄԵՐ ԴԻՏԱՐԱՆԷՆ

Տոք. Ուոչպրնի մահուան առիթով. — Կենսագրական ուրուագծեր, — Տոք. Ուոչպրնի իւր դասխարակ եւ իւր տօրեմ. — Տոք. Ուոչպրնի իւր ֆալսապետ. — Իր ծառայութիւնները Պոլսի մէջ եւ վեր ազգին. — Տոք. Ուոչպրնի իւր գրչի մարդ. — Յուշեր եւ սպառնալիքներ:

Անցեալ շաբաթու թերթերը ծանուցին Րոպերթ Գոլէճի նախորդ նախագահ Տոքթ. Ուոչպրնի մահը, եւ ամէն անոնք որ ճանչցած էին զինքը իր շախկերանները, եւ ասոնք բազմաթիւ են այս երկրին մէջ կամ այս երկրէն դուրս, ինչպէս նաեւ զինքը ճանչցող ուրիշ բազմաթիւ անձեր, ճամարիտ յուզումով մը իմացան այս մեծ մարդուն մահը: Մեր թերթերէն ոմանք իր մահուան զեկոյցին հետ յօդուածներ ալ հրատարակեցին Տոքթ. Ուոչպրնի մասին, եւ Ալեքսանդր ալ իր վերջին թիւով երկարորով մը ծանուցած էր անոր մահը, եւ թերեւս կենսագրական յօդուած մը հրատարակէ, բայց կը փախաքիմ այս անգամ մեր Նշմարները յատկացնել այս իրապէս բեղուն կեանքին՝ անոր վրայ համառօտ ակնարկ մը նետելով: Լիակատար կենսագրութիւնը դրելու յաւակնութիւնը չունինք այս կցկտուր տողերով. այդ տեսակ դործ մը, որ մէկէ աւելի տեսակէտով շահեկան պիտի ըլլար, իրաւունք ունինք սպասելու Րոպերթ Գոլէճի զաստիճաններէն Փրոֆ. Արարհամ Տ. Յակոբեանէ, որ հանգուցեալին ոչ թէ միայն աշակերտը եւ երկար տարիներ անոր պաշտօնակիցը եւ զօրծակիցը եղած, այլ մանաւանդ խիստ մօտ յարաբերութիւն ունեցած է Տոքթ. Ուոչպրնի հետ եւ շատ բաներու մէջ անոր մտերմին ու խորհրդակիցը հանդիսացած է: Յուշալով թէ Փրոֆ. Տ. Յակոբեան Տոքթ. Ուոչպրնի կեանքը, որ միեւնոյն ատեն Րոպերթ Գոլէճի կեանքին մանկութիւնէն չափաւ հառութեան շրջանին պատմութիւնը պիտի ըլլար, պիտի գրէ օր մը, — կարեւոր եւ արժէքաւոր երկասիրութիւն մը, — մենք կ'անցնինք այս մեծ մարդուն կեանքէն քանի մը ուրուագիծներ միայն ներկայացնել:

Ն. Եւ երբ կը գրեմ այս տողերս Մարտ 1ին, Տոքթ. Ուոչպրնի ծննդեան տարեդարձին օրը, կը յիշեմ հին բարի օրերը, երբ այդ օրունան առաւօտուն, Տոքթ. Ուոչպրնի իր առոյգ եւ պարթեւ հասակով, եւ հմայիչ ժպիտը դէմքին վրայ, աշակերտներուն խանդավառ ծափերուն մէջ Րոպերթ Գոլէճի առաւօտեան սրահ տանուէին կու գար, եւ իր ծննդեան տարեդարձին առթիւ արտայայտուած այդ ինքնաբերական խանդավառութեան համար սիրուն ու սրամիտ քանի մը խօսք կ'ընէր պաշտամունքի սկսելէ առաջ: Իր ձայնը, այդ ջինջ ու թափանցող ձայնը, կարծես ականջս է տակաւին, իր սիրուն եւ պատկառելի դէմքը, իր ալեքառ մազերն ու մօրուքը, որ կարծես երիտասարդի աշխուժութեան եւ առողջութեան հետ ուղիղ

չէին համեմատեր, իր պաշտիկ հասակը որ թե-
րեւս երբեք չթեքեցաւ՝ այս ամէնը այսօր ան-
զամ մըն ալ կը պատկերանան աչքիս առջեւը,
եւ անդամ մըն ալ իմ առջեւս կը բերեն ուսա-
նողական կեանքը իր հմայքներով, իր դժուա-
րութիւններով եւ խանդավառութիւններով:

* * * Տօքթ. Ճօրճ Ուոշպըրն Ամերիկայի
Միտլլաքոօ քաղաքին մէջ ծնած է 1833 Մարտ
1ին, այնպէս որ այսօր ճիշդ 82 տարեկան ե-
ղած պիտի ըլլար, եթէ ապրէր: 1855ին էմբրսթ
Գոլէճէն շրջանաւարտ կ'ըլլայ եւ 1859ին Պոլիս
կու գայ իբր Ամերիկեան Պորտի գանձապետ,
պաշտօն՝ զոր այսօր Մր. Փիթ կը վարէ այն-
քան ձեռնհասօրէն եւ օգտակարապէս: 1869ին,
այսինքն Բոպըրթ Գոլէճի հիմնուելէն միայն
վեց տարի վերջ, Գոլէճին մէջ պաշտօն կ'ու-
նենայ իբր փիլիսոփայութեան Փրօֆէսոր: Տօքթ.
Համլինի, Բոպըրթ Գոլէճի առաջին նախագա-
հին, Ամերիկա երթալուն առթիւ, 1872ին
կ'ընտրուի իբր փոխ-նախագահ, եւ 1878ին
խնամակալութիւնը զինքը նախագահ կը կարգէ
կրթական այս կարեւոր հաստատութեան:
1903ին, ճիշդ 70 տարեկան եղած ժամանակ,
կը հրաժարի նախագահութեան պաշտօնէն եւ
կը վերադառնայ Ամերիկա, բայց տնօրէն ժողո-
վին թախանձագին խնդրանքին վրայ 1906ին
կը վերադառնայ Գոլէճ եւ կը ստանձնէ քանի
մը դասերու աւանդութիւնը: 1908ին, Թուր-
քիոյ մէջ Սահմանադրութեան վերհռչակումէն
քիչ առաջ, կը մեկնի Ամերիկա եւ կը վախճանի
17 Փետր. 1915:

Այսպէս քանի մը տողով, քանի մը թուա-
կաններու մէջ ամփոփեցինք իր կեանքը, որ
այսքան բեղմնաւոր եւ օգտակար հանդիսացած
է, եւ այսքան մեծ եւ բարի ազդեցութիւն ու-
նեցած է մօտիկ Արեւելքի ժողովուրդներուն եւ
ցեղերուն վրայ:

* * * Տօքթ. Ուոշպըրն մեծ դաստիարակ
մը, մեծ ուսուցիչ մը եւ կրթական այդ մեծ
հաստատութիւնը գերադանցապէս յաջող կեր-
պով վարող նախագահ մը եղած է: Կը
յիշեմ թէ նշանաւոր առիթով մը Պոլսոյ
ամէնէն ծանօթ դէմքերէն նշանաւոր իրա-
ւագէտ-փաստաբան մը ուղեւոր մը մէջ
Տօքթ. Ուոշպըրնը անուանեց The Arnold
of the East, Արնոլդի Արնոլդը: Այս վկա-
յութիւնը, այդ տեսակ հեղինակութենէ մը

եկած, բաւական է ցոյց տալու թէ ի՞նչ տե-
սակ վարիչ մը եւ դաստիարակ մը եղած է
Տօքթ. Ուոշպըրն: Իբր տնօրէն ունէր ճիշդ այն
ազդեցութիւնը որ ուսանողի եւ ուսուցիչի վրայ
հաւասարապէս կը ձգէր խորունկ պատկառանք
մը, յարգանք մը, սէր մը, որ ոչ պատիժի վա-
խէն ոչ ալ ծայրայեղօրէն չռայլուած վարձա-
տութենէ կամ համակրութենէ — տեսակ մը
կաշառք զոր վարիչներ եւ ուսուցիչներ յաճախ
կը գործածեն — կը բղիւշէր, այլ ազդեցութիւն
մը զոր մարդ կը ստանայ հեղինակութենէ, զի-
ւանագիտութենէ եւ նկարագրէն: Ուսանող-
ները, Գոլէճի այլազան, այլացեղ եւ այլակրօն
այդ խայտաբղէտ ուսանողութիւնը, կը կրթէր
հիւանալի հեղինակութեամբ մը եւ զիւանագի-
տութեամբ մը, եւ չեմ կարծեր թէ երբեք պա-
տահած ըլլայ որ որեւէ դէպքի մէջ, սեւէ ծան-
րակշիռ պարագաներու տակ, իր ազդեցութիւնը
բաւած չըլլայ խնդիրը կարգադրելու իր փա-
փաքածին պէս: Բայց կ'ենթադրեմ թէ իր աշա-
կերտներուն հետ հեղինակօրէն եւ զիւանագի-
տութեամբ վարուելէ աւելի, պէտք ունէր իր
հեղինակութեան եւ զիւանագիտութեան իր
ուսուցչական խումբը կամ տնօրէն ժողովը վա-
րելու ատեն: Եւ մեր ուսանողութեան օրերուն
չտեսանք, ոչ ալ իր հեղինակած գիրքին մէջ
— Fifty Years in Constantinople — կը տես-
նենք ոեւէ ակնարկութիւն թէ անոնց հետ ոեւէ
լուրջ դժուարութիւն մը ունեցած ըլլայ, որ
կրթական այդ մեծ հաստատութեան գործին
վնաս դար ամենափոքր չափով մը: Տնօրէնի եւ
ուսուցիչի, ինչպէս տնօրէնի եւ ուսանողի ներ-
դաշնակութիւնը խանդարող աններդաշնակ խաղ
մը լսելի եղած չէ երբեք: Միայն մէկ պարա-
զայ, որուն թեթեւ ակնարկութիւն մը եղած
է իր գիրքին մէջ, եւ որ հեռուէն հեռու մեր
ականջին հասած է, սա է թէ երբ 1900էն
վերջ Ամերիկացի երիտասարդ փրօֆէսորներու
թիւը կը շատնայ տնօրէն ժողովին (Faculty)
մէջ, ասանք Ամերիկայի կրթական հաստատու-
թեանց մէջ միայն պաշտօնավարող ուսուցիչներ,
որոնք բնականաբար չէին կրնար տեղական
պայմաններուն, տեղական ազդերուն հոգեբա-
նութեան կամ երկրին ընկերային եւ քաղաքա-
կան վիճակներուն տեղեակ ըլլալ, կ'երեւի
պէտք եղածէն աւելի քննադատութիւն կ'ընեն
կարգ մը խնդիրներու մասին, եւ ուստի խնա-

մակալներէն մին Պոլիս կու գայ խնդիրը քննելու: Եւ մեր իմացածին համեմատ, խնամակալութեան անդամը քննադատութիւնները թէեւ բարի նպատակով եղած կ'ընդունի, բայց Տոքթ. Ուոչպլընի հեղինակութիւնը եւ ընթացքը կը վաւերացնէ: Տոքթ. Ուոչպլընի հրաժարիլ այս ժամանակէն վերջ կու գայ, եւ թէեւ ըսողներ կան թէ ինքը, այս քննադատութիւններէն դրդուած հրաժարած է, բայց Տոքթ. Ուոչպլըն իր գիրքին մէջ որոշակի կ'ըսէ թէ կանուխէն որոշած էր հրաժարիլ երբ 70 տարեկան ըլլար: Ինչ որ ալ եղած ըլլայ այն թեթեւ չիտմը Տոքթ. Ուոչպլընի եւ իր տնօրէն ժողովին անդամներէն մէկ մասին հետ, նորէն մեծանձնութիւն մը եւ ազնուութիւն մը կը տեսնենք երկու կողմին մէջ ալ, անձնական զգացումներէ բոլորովին զերծ ըլլալու մեծ կարողութիւնը, որ մեր մէջ, աւա՛ղ, այնչափ շատ կը փնտուռի հանրային գործերու մէջ եւ այնքան քիչ կը գտնուի:

*** Անոնք որ պատեհութիւն ունեցած են Տոքթ. Ուոչպլընի գիրքը եւ կամ անոր քաղաքական յօդուածները կարդալու Ամերիկեան կարեւոր թերթերու մէջ, խորհած ըլլալու են ինքնիրեննուն թէ արդեօք Տոքթ. Ուոչպլընի կոչումը դիւանագիտութիւնը չէ՞ր յաւէտ քան ուսուցչութիւնը: Գաղափար մը չէ թէ Պոլսոյ Ամերիկեան կամ ուրիշ դեսպաններ յաճախ իր խորհուրդները կ'ուզէին կարեւոր հարցերու մասին, եւ նոյն իսկ Ամերիկեան նախագահներ ոչ թէ միայն առաջարկած են որ Տոքթ. Ուոչպլընը դեսպան ըլլայ, այլ նաեւ ուղած են տեսնուիլ իր հետ, եւ տեսնուած ալ են, ինչպէս Մր. Բուզվէլթ նախագահ եղած ատեն, որ զինքը ճաշի ալ վար դրած է: Այս պարագան չեմ յիշեր ցոյց տալու համար թէ այսպէս պատիւ մը եղած է Տոքթ. Ուոչպլընի, այլ թէ ինչպէս քաղաքական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ իր խորհուրդները կը փնտռէին, որովհետեւ կ'ընդունէին զինքը իբր հեղինակութիւն մը կարգ մը քաղաքական ինդիւիդներու մէջ: Եւ ամէնուն ծանօթ է թէ ինք եւ ժամանակին իր աջ բաղուկը եղող Տոքթ. Լոնկ ուղղակի եւ անուղղակի ո՛րքան ազդեցութիւն ունեցան Պուլկարիոյ մէջ՝ անոր պատմութեան ամէնէն ճշմարտամային շրջանին, եւ ասոր համար է որ Պուլկարիոյ մէջ Տոքթ. Ուոչպլընի անունը կը

յիշուի հիացումով եւ երախտագիտութեամբ եւ ասոր համար էր անշուշտ որ Սոպրանիէն ալ, երբ Տոքթ. Ուոչպլընի մահը իմացաւ ժողովին մէջ, յուզիչ յիշատակութիւնն ըրաւ այն մեծ մարդուն մեծ կեանքին, եւ Սոպրանիէի անդամներէն մին ալ — հաւանաբար իր աշակերտներէն մին — գեղեցիկ ճառ մը խօսած է Տոքթ. Ուոչպլընի վրայ:

*** Մեր ազգն ալ վայելած է այս մեծ մարդասէրին բարիքները, թէեւ գուցէ երբեք յայտնուած չէ, եւ չկրնար յայտնուիլ թէ որքան օգտակար եղած է մեր ազգին ճգնաժամային վիճակներուն մէջ: Ուստի գեղեցիկ բան մըն էր որ անոր մահուան առթիւ Սրբազան Պատրիարք Հայրը յատկապէս մէկը զրկեց Րուպլթ Գոլէճի տնօրէնութեան մօտ՝ Հայ ազգին ցաւակցութիւնը յայտնելու այս մեծ անձնաւորութեան մահուան առիթով: Բաղձալի է անշուշտ, որ մեր ազգին երախտագիտութեան արտայայտութիւնը Տոքթ. Ուոչպլընի հանդէպ այսչափով չմնայ, որովհետեւ արժանի է որ քիչ մը աւելի մեծ չափով եւ աւելի հանդիսաւոր արտայայտութիւն մը ըլլայ այս առթիւ: Բայց թերեւս արդէն Սրբազան Պատրիարքը կամ Ազգ. Ժողովը մտածած են աւելի բան մը ընել:

*** Տոքթ. Ուոչպլընը գրչի մարդ ալ եղած է, բայց իր գրչին արդիւնքներէն միայն մէկ գիրք հրատարակած է, որքան որ կը յիշենք. Fifty Years in Constantinople, Յիսուս սարի Պոլսոյ մեջ: Իրաւ է թէ հրատարակուած է նաեւ Դրամապաշտարան տիտղոսով իր մէկ գիրքն ալ, բայց այս գիրքին լոյս տեսնելուն համար կարծեմ Տոքթ. Ուոչպլընէ աւելի Փրոֆ. Աբր. Տ. Յակոբեանի շնորհակալ ըլլալու ենք: Ինչպէս ակնարկեցինք քիչ վերը, ինք քաղաքական բաղմամբիւ յօդուածներ գրած է կարեւոր թերթերու մէջ, բայց ասոնք վաղանցիկ զրաւանութեան կը պատկանին: Այսուհանդերձ իր այս գրածները կարգացողները չեն կրնար չհիշանալ Տոքթ. Ուոչպլընի նուրբ դիւանագիտութեան, խորունկ իմաստասիրութեան, առողջ եւ լայն հայեացքներուն ինչպէս նաեւ իր վճիռ եւ պարզ ոճին վրայ:

*** Վերջացնելու մօտ այս մեծ մարդուն վրայ իմ այս կցկտուր տողերս, որոնք երախտագիտութեան զգացումի արտայայտութիւնն

զատ բան մը չեն եւ բան մը չեն աւելցնէր անոր իրական արժանիքին վրայ, անգամ մըն ալ կը յիշեմ իր գասախօսութիւնները, իր պատուաւիան քարոզները, իր անոյշ ժպիտը երբ ուսանող մը կը բարեւէր, իր պատկառազգիութիւնը կերպարանքն ու երեւոյթը եւ ամէն ինչ որ կը պատկանէր իր անձին ու կեանքին: Եւ տարակոյս չունիմ թէ ինծի պէս իր հարիւրաւոր աշակերտները, մեր ազգին եւ ուրիշ ազգերու մէջ, նոյն խոհերն ու յուշերը պիտի ունենան երբ կը լսեն կամ կը կարդան Տոքթ. Ուոշպլընի մանր, եւ պարծանք մը պիտի սեպեն որ պատահութիւն ունեցեր են այս մարդուն ոտքը նստելու եւ իրեն աշակերտելու:

Տոքթ. Ուոշպլընի համար թերեւս կոթողներ եւ շիրիմներ պիտի բարձրանան այս երկրին կամ Ամերիկայի մէջ, բայց մեծագոյն կոթողը այն է զոր Վոսիորի ակերտուն վրայ Տոքթ. Համլին ծնաւ եւ Տոքթ. Ուոշպլըն մեծցուց եւ առոյգ եւ կորովի չափահասութեան մը հասցուց: Վոսիորի վրայ կանգնուած այս հոյակապ կոթողէն զատ սակայն, նոյնքան եւ թերեւս աւելի շքեղ եւ անմահ կոթողներ են նաեւ անոնք որ կանգնուած կը մնան իր աշակերտներուն երախտագէտ սրտերուն մէջ: Օրհնեալ ըլլայ այս մեծ ու բեղմնաւոր կեանքին յիշատակը:

1 Մարտ 1915

ՀՆԴԻԿՆԵՐՈՒՆ ԿՐՕՆՔԸ(*)

Տիպին Ե. Յ. ձ.

Իսրայէլացւոց Եգիպտոսէ դէպի Քանանու երկիրը գաղթած ժամանակ, ուրիշ մեծ գաղթականութիւն մ'ալ չարժան մէջ դրած էր ինքզինքը երկրէ մը դուրս՝ որ Եգիպտոսէ 2,000 մղոն հեռու էր դէպ արեւելք: Հոն կը բնակէր Արիական մեծ ցեղին վերաբերող ժողովուրդ մը, որ հպարտ, քաջ ազատ եւ իր զօրութեան վրայ ինքնավստահ էր: Այս ժողովուրդը այնչափ արագ կը բազմանար, որ բնավայրը նեղ կուգար անոր, եւ ուստի մեծ բաղմութիւն մը սկսաւ արտագաղթել: Գաղթողները տարած-

ուեցան դէպի հարաւ-արեւմուտք եւ ինքզինքն ինքն գտան Հնդկաստանի հիւսիսակողմը, այն սուրբ քաղաքին մէջ, որ հինգ գետերու քաղաք կը կոչուէր եւ արդի Փունճապ քաղաքն է:

Ինչպէս որ Իսրայէլացիք, երբ Քանանու երկիրը մտան, ստիպուեցան տեղւոյն բնիկներուն հետ կռուիլ, եւ յաղթեցին անոնց, նոյնպէս ալ Հնդկո-Արիականները իրենց յաղթական յառաջխաղացումին մէջ հարկադրուեցան միշտ կռիւ մղել արդէն հոն գտնուող ժողովուրդներուն հետ, եւ յաղթանակ տարին անոնց վրայ: Բնիկները զիրենք նուաճող նոր ցեղէն աւելի ստորին դասակարգի կը վերաբերէին. սեւամորթ էին անոնք, տափակ քիթով եւ գունտ ու կլսր դէմքով:

Նաեւ ինչպէս Հրեայ ժողովուրդին հին պատմութիւնը իրենց կրօնական գիրքէն, այսինքն, մեր Սուրբ Գիրքէն, կը սորվինք, նոյնպէս ալ Վեհա կոչուած սուրբ գրականութենէն է որ գաղափար կ'առնենք այս ժողովուրդին ապրելակերպին՝ եւ բնիկներուն հետ անոնց ունեցած յարաբերութիւններուն մասին: Վեհայի մէջ բնիկները կը նկարագրուին իբրեւ «զոհագործութիւն խանգարողներ», «հում բաներ ուտող», «թշնամիներ եւ գերիներ»:

Այս երկու մեծ ժողովուրդները, Հրեաները եւ Հնդիկները, երբ կը բաղդատենք իրարու հետ, կը տեսնենք թէ Հրեաները գերի եւ թափառական ժողովուրդ մը ըլլալով հանդերձ, աւելի յառաջացած են քաղաքակրթութեան մէջ, աւելի զարգացած են մտաւորապէս, եւ աւելի բարձրացած են հոգեւոր հմտութեան մէջ քան Հնդիկները: Ի՞նչ է արդեօք այս երեւոյթին պատճառը: Երկու պատճառներ հաւանական կը թուին: (ա) Անոնց աշխարհագրական զիրքը եւ (բ) անոնց կրօնքը: Իսրայէլ՝ Եփրատի վրայ ունեցած իր վեհ հաւատքովը՝ զերծ մնաց բազմաստուածութենէ, եւ յետոյ միջոց եղաւ միակ Աստուծոյ մը բարձրագոյն յայանութեան աշխարհի տրուելուն: Իսկ Հնդիկները, որ ի սկիզբն սարսափալէս Բնութեան երկրպագողներ էին, բնիկներու կռապաշտութենէն ազդուելով՝ հետզհետէ ապականեցան, եւ յարեցան ծիսական եւ դիցաբանական Պրահմիականութեան, այսինքն, արդի Հնդկական կրօնքին, որ լեցուն է ճշմարտային ըմբռնումներով եւ տղայական աւելորդապաշտութիւններով: Կրօնական այս վա-

(*) Կէտիկիաշայի Տիկնանց ընկերութեան Յունւ. 27ի Դ. օրը գումարուած առաքելական ժողովին մէջ կարգացուած:

տասերուամին հետ վատասերեցան նաեւ ժողովուրդները: Հնդկներու նախնեաց պատմութիւնը՝ անոնց կրօնական բարձրացման եւ անկման պատմութիւնն է:

Հնդկներուն արդի կրօնքին վրայ խօսելէ առաջ, ակնարկ քը նետենք անոր այն այլեւայլ ձեւերուն վրայ, որոնցմէ դուրս եկած է արդի կրօնքը: Հնդկներուն կրօնքը յաջորդաբար ունեցած է չորս շրջաններ, որոնք են, 1. Վէտականութիւն, 2. Պրահմինականութիւն, 3. Պուտտայականութիւն, 4. Հնդկական արդի կրօնքը:

1. Վէտականութիւնը ամէնէն նախնական ձեւն է Հնդկներուն կրօնքին: Վէտականութեան շրջանին մէջ պաշտելի առարկաներն են Բնութեան զօրութիւնները, զօր. կրակը, անձրեւը, արեգակը, եւ այլն, որոնք կը յիշուին Ակնի, Ինտրա եւ Սուրիա անուններով, եւ որոնք կը կազմէին երրորդութիւն մը: Հնդկներուն կրօնքին ամբողջ ընթացքին մէջ կը հանդիպինք երրորդութիւններու, որ անվերջանալի կերպով կը բազմապատկուին, մինչեւ որ չաստուածներու թիւը կը հասնի 33 միլիոնի:

Սոնա ըստած տունը, կը պաշտուէր անկէ նանուած արեւեցունցիչ հեղուկին համար, որ կը գործածուէր Ինտրայի եւ Ակնիի պաշտամունքներուն միջոցին: Ինտրա իր մեծագործութիւնները կը կատարէր երբ սոնայով պիտուցած էր, եւ այս սոմայէն կախում ունէր չաստուածներուն անմահութիւնը: Հնդկներու սուրբ գիրքը Վեճա կը կոչուի: Վէտայի Ծրդ գիրքը կը բաղկանայ 114 երգերէ, որոնց ամէնքն ալ Սոմայի ուղղուած օրհնաբանութիւններ են: Եւանա առաջին չաստուածն է որ Բնութեան չվերաբերիր, այլ մահկանացու մ'է, որ կը պաշտուի իրրեւ մահուան թագաւոր եւ որուն զոհեր մատուցանելով մարդիկ կ'արժանանան երկինքի կամ դժոխքի:

Վէտան կը բաղկանայ 4 զրքերէ որոնց առաջինը կը կոչուի Բիկ-Վէտա, Երկ-Վէտա, եւ չորս Վէտաներուն կարեւորագոյնն է:

Վէտաները կը խօսին կեանքի զուարթ կողմերուն վրայ: Անոնց մէջ չիշուի հօգեփոխութեան վարդապետութիւնը, ո՛չ ալ կ'ակնարկուի որբւարիներու ողջ այրուելուն կամ մանկամուտութեան կամ կռապաշտութեան: Այդ գիրքերը զերծ են Պրահմինական ամէն ապականու-

թենէ, թէեւ կը պարունակեն շատ մը տղայական գրուածքներ:

2. Պրահմինականութիւն: Վէտականութիւնը տեւեց մինչեւ Տրդ դար (ն. թ.) եւ յետոյ սկսաւ փոխուիլ Հնդկական կրօնքին երկրորդ ձեւին, որ է Պրահմինականութիւն: Պրահմա անունն է տիեզերքի հոգին, արարիչին, եւ անոր քուրմերը կը կոչուին Պրահմին: Այս շրջանին մէջ է որ դասակարգային որոշ տարբերութիւններ երեւան եկան: Քուրմերը շահագործեցին Բիկ-Վէտայի մէջ գտնուած, քանի մը աննշան տողեր որոնք ակնարկութիւններ կը պարունակեն դասակարգի մասին, եւ մասնաւոր դասակարգերը ստեղծեցին, իրենք զիրենք դնելով ամէնէն բարձր դասակարգին մէջ: Վէտայի վրայ յաւելուածներ ըրին, եւ նոր օրէնքներ յօրինեցին: Մէկ դասակարգի պատկանող ուրիշ դասակարգէ անհատի մը հետ չկրնար ո՛չ ճաշել, ո՛չ խօսակցիլ, ո՛չ ալ ամուսնանալ: Զոհի գրութիւնը, որ կը ծառայէ աւելի քուրմերու դասակարգը կշտացնելու քան թէ չաստուածները, մեծապէս ընդարձակուեցաւ:

Մանուի օրինագիրքը այս շրջանին գրուած է, եւ կը պարունակէ երկաթեայ օրէնքներ դասակարգի մասին: Կը յիշուին չորս դասակարգեր, որոնք են քուրմերը, զինուորները, երկրագործները եւ ծառայողները, եւ ասոնցմէ դուրս մնացածներ ալ կան, որոնք մարդ իսկ չեն համարուիր: Եթէ սխալմունքով ստորին դասէ մարդ մը բարձր դասակարգի վերաբերեալ անձի մը տունէն ներս մտնէ, բոլորի նման դուրս կը վճռուի, եւ անոր ոտքին կոխած տեղերը մասնաւոր խնամքով կը մաքրուին:

Այս օրէնքները քուրմերը յօրինած են, նպատակ ունենալով անշուշտ քուրմերու դասակարգը իր բարձրութեան մէջ այնպէս ամրացնել որ երբեք իրենց իշխանութիւնը չկորսնցնեն: Բոլոր կրօնական արարողութիւնները քուրմերը միայն կրնան կատարել այնպիսի կերպով որ ծէսերը ճիշդ ըլլան եւ զոհագործութիւնը ազդեցիկ: Պրահմինը ծնած վայրկեանէն սուրբ է, անոր կը վերաբերի ամենէն բարձր զիրքը, եւ բոլոր դասակարգերուն տէրն է ան:

Մանուի օրինագիրքը ընկերական օրէնքներ պարունակելէ զատ ընդարձակօրէն կը խօսի հոգեփոխութեան վրայ: Հոգեփոխութեան վարդապետութիւնը այսօր ամէն Հնդկիկ կեանքին

և խորհուրդին մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէ, եւ յատկանշական հայեացք մ'է թէ Պուտտա-
յականութեան եւ թէ՛ Պրահմինականութեան համար: Հնդիկները կը հաւատան թէ ամէն խոր-
հուրդ եւ գործ յառաջ կը բերեն չար կամ բարի
հետեւանքներ: Մարդոց հոգիները մահուանէ
վերջ դարձեալ կը ծնին տարբեր կերպարանքնե-
րով, աշխարհի մէջ իրենց ունեցած վարմուն-
քին համեմատ, եւ այս կը շարունակուի անվեր-
ջանալի յաջորդութեամբ: Եթէ անձ մը բարի
եւ ուղիղ կեանք մը անցուցած է, իբր չաստուած
կը վերածնի, իսկ եթէ կիրքերով կռաւարուած
է, իբր մարդ կը վերածնի, եւ եթէ բարոյապէս
աւելի ցած մակարդակի մէջ գտնուած է, իբր
անասուն կամ տունի կը վերածնի: Եւ վերա-
ծնունդի կրկնութիւններուն թիւն է 8,400,000:
Մարդ կրնայ չունի, կովի, լուի եւ խոտի փոխ-
ուիլ: Մինչեւ այսօր այս խորհուրդը շատ ծանր
կը ծնէ ընդհանուր ժողովուրդին մտքին վրայ:

3. Պուտտայականութիւն: Պրահմինականու-
թեան անգութ եւ ճնշող գաղափարները, անոր
ծայրայեղ ծիսականութիւնը եւ դասակարգային
բաժանումներու խստութիւնը յառաջ բերին Հնդ-
կական կրօնքին երրորդ շրջանը, որ է Պուտտա-
յականութիւն: Կրօնքի այս ձեւին, կամ աւե-
լի ճիշդ խօսելով, փիլիսոփայական այս տեսու-
թեան, հեղինակն էր Կոթամա, կամ Սաքես-
մունի կոչուած անձը, որ յետոյ անուանուեցաւ
Պուտտա, Լուսաւորիչ: Պուտտայականութիւնը
արագ զօրացաւ, տիրապետեց, եւ եղաւ երկրին
պետական կրօնքը: Միախոնարութիւններ զըր-
կուեցան Ասիոյ արեւելեան կողմը, ուր Պուտ-
տա ունեցաւ բազմաթիւ հետեւորդներ: Պուտ-
տայականութիւնը հիմա Հնդկաստանի մէկ փոքր
մասին մէջ միայն կ'երեւի, բայց տակաւին տի-
րող կրօնք մ'է Զինաստանի, Ճափոնի, Ճաւա
եւ Սումատրա կղզիներուն մէջ: Պուտտա կոռու-
ցաւ Պրահմիններու զրութեան դէմ: Փոխանակ
զոհաբոծութեան եւ ծիսակատարութեան՝ բա-
րոյական կրթութիւն, սէր, բարեգործութիւն
եւ եղբայրակցութիւն քարոզեց իբր փրկու-
թեան միակ ճամբան: Դասակարգերու խտրու-
թեան դէմ խօսեցաւ, եւ աստուածներու չէր հա-
ւատար: Պուտտայականութիւնն ունէր փոքր
նմանութիւն մը Բրիստոնէութեան: Բայց որով-
հետեւ Աստուծոյ տեղ տրուած չէր այս գրու-
թեան մէջ, գործնական կրօնք մը չեղաւ, եւ

երկար կեանք չունեցաւ: Պուտտայականութիւ-
նը սեւէ պաշտելի աստուած չէր ընդունիր,
ոեւէ աղօթքի ձեւ չունէր, եւ զուրկ էր ծէսե-
րէ, եւ կ'ուսուցանէր թէ մարդ լոկ իր անձնա-
կան ջանքերով կրնայ փրկութիւն ձեռք ձգել:
Պուտտայականները զօրաւոր կերպով կը հաւա-
տան հոգեփոխութեան: Երկար փնտռութեան
յետոյ Պուտտա վերջապէս գտաւ յաջորդական
հոգեփոխութիւններէ ազատելու կերպը: Որպէս
զի հոգեփոխութիւն ըլլայ, մարդ նորէն ծնելու
է, եւ ուստի եթէ ծնունդը արգելուի, հոգեփո-
խութիւնն ալ կ'արգելուի, այսինքն կեան-
քի ջնջում տեղի կ'ունենայ: Արդի Պուտ-
տայականութիւնը շատ մը փոփոխութիւններ
կրած է տարբեր երկիրներու մէջ, եւ գործնա-
կան կրօնքի մը յատկանշանքը իւրացուցած է,
այնպէս որ երբեմնի անաստուած կրօնքը հիմա
կը ներկայացնէ իբրեւ աստուած նոյն ինքն
Պուտտան:

(Մնացածը յաջորդ աւելաւ)

ՀՈԳԵՒՈՐ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

8.

Գութի Հրեցակ

Խնդրեմ, սիրելիդ իմ Մանոյշ, թոյլ տուր
ինձի դիտողութիւն մը ներկայացնել նկատմամբ
այն մտայնութեան՝ որ կը տիրէ տողերուդ մէջ
առ հասարակ: Պահանջող տարրը աւելի տիրա-
կան կը թուի: Ծնորհալի խոհերու շարքին՝ պա-
հանջումի չեղաւ մը ուժգին կը խստացնէ յան-
կարձ գրչիդ շարժումը, որ երբեմն կը մզուի
մինչեւ ծայրը անողոք խստութեան, ինչ որ խո-
տոր կը համեմատի շարժող ձեռքին փափկու-
թեան:

Կ'ըմբռնեմ, կ'ընդունիմ թէ արդարութեան
ձայնն է որ կը հրամայէ մատերուդ չեչտել իրա-
ւունքը: Եւ սակայն, սիրելիս, այդ մտայնու-
թիւնը խոռով է, վտանգաւոր է, վնասակար
է: Պահանջկոտութիւնը պարտազանցութեան
կ'առաջնորդէ մեզ: Ո՛րքան շատ մտածենք իրա-
ւունքներու վրայ, այնքան քիչ ժամանակ կը
մնայ պարտականութեան պարտապէս: Իրա-
ւո՛ւնք ըսելով կը ջգայնոտինք եւ պարտքերնիս

կը մոռնանք, եթէ Սրբաբուծիչն իրաւունք
կը տրամադրէ, Սէբը պարտականութիւն կը հրա-
ւանէ: Առաքելական սրբազան պատուէրն է —
Սիրոյ նշանն զազիք:

Ահա, քոյր իմ, թէ ինչո՞վ կ'արդարանայ
խորագրիւ ընտրութիւնը։ Պարտուց կողմը դար-
ձնենք մեր խոհերուն հոսանքը։ Հանրութենէն
չառ բան կը պահանջենք, բայց ի՞նչ կու տանք
հանրութեան։ Ի՞նչ դիւրին է դատել։ Եթէ պար-
տուց պարտե՞զը մշակենք, իրաւունքի շտեմա-
լանը պարտա՞յ չմնար։ Չէ՞ որ մեր պարտքը ու-
րիշներուն իրաւունքն է։

Բարոյական էութեանս մէջ խիղճս կ'որոշէ պարտքիս քանակն ու որակը: Դիտելով թէ ես ի'նչ ունիմ, եւ ուստի գիտելով թէ ի'նչ տալու պարտական եմ: Բայց թէ ուրիշներ ի'նչ ունին եւ ի'նչ տալու են, այդ ես չեմ կրնար գիտնալ: Հետեւաբար պարտքս ստոյգ է, բայց իրաւունքս ինծի անկ չե որոշել:

Եւ արդ քրքրենք մեր խղճի էջերը, կրնա՞նք հոն կարգաւ «Պատսխ կասաւեցի»:» Բարին Տիտոս, երբ առանց բարիք գործելու օր մը անցունէր, Օր մը կորսնցուցի կ'ըսէր: Մենք ի՞նչ օրեր կորստաժ պիտի նշանակէինք, եթէ խղճի մոռօք օրաւ գրէինք: Այս ինքնաքննութիւնը մեզ պարտաւ կանոնթեան պիտի մղէ ապահովօրար:

Ահա ձմեռը, զուժ ներշնչող եղանակը, մանաւանդ ընդհանուր այս աւերածութեանց շրջանին մէջ, զթոս ձեռքերու համար պարտականութեան ինչ ընդարձակ առպարէշ կը պարզէ, աւելի ընդարձակ քան կռուող բանակներ հերոս առպարէշին տարածութիւնը, Պատերա՛զն եւ Զմե՛ռ: Զմրան պատերազմը ունէ՛ինք արդէն ամէն տարի, պատերազմի ձմեռ մըն ալ եկաւ աւելցաւ այս տարի: Բնական տարրերուն միացան բանական տարրեր, որպէս զի յորդէ թշուա՜սութեան բաժակը:

Եւ արդ ասորի կամաւորներուն հետեւէն թող ոտքի ելլեն Սիրայ կամաւորներ . թող խըմբուին կարմիր կարմիր դրօշներու ներքեւ , խա՛ջ բլլայ թէ մահիկ այդ կարմիր նշանը , փոյթ չէ , նշանաբանը նոյն է . թող Գիթւթեան բանակներ կազմուին ամէն ազգէ ու ցիղէ եւ ամէն լեզուէ ու կրօնէ : Քանզոյ միլիոններու դէմ շիւնոյ միլիառներ պէտք են :

Ի՞նչ քանդում ու քայքայում չէ՞ն չէ՞ն քա-
ղաքներու եւ շէնչող կեանքերու: Ի՞նչ աղիւ-

ողորմ տեսարան։ Համասփիւրէն թշուառութիւն , ամէն կերպով ու տեսակով և ամէն սեռով ու հասակով : Մերկն ու քաղցածը , հիւղաբնակն ու թափառականը , գերեվարեալն ու հալածականը , վիրաւորը եւ օրհասականը , զոդդօջ ծերունին ու կաթնկեր մանկտին , հեացող հիւանդը եւ հոգեւարը , բացօթեայ թէ վրանի տակ կամ նկուղի մէջ , սրտառուչ կոչեր ուղղած են մեր սիրտերուն , կը սպասեն մեր ձեռքերուն , մեր աչքերուն , մեր շրթներուն , ու մեր աղօթքին : Գանդուած քաղաքներ , աւերակ աւաններ , փլատակ զիւղեր մեր շինարար ձեռքերսն կը նային , քոյր իմ սիրելի :

Եւ եթէ ամէնա չլինանք օգնութեան փուլ
թալ պատերազմի ձմրան նաաբեկեալներուն,
հոս մեր մօտիկը, թէեւ շատ հեռու արիւն-աւեւ
րածութեանց կեդրոններէն, հոս մեր քովիկը՝
անոնց ղոհերուն բեկորները կան Ձմրան պատե-
րազմէն արկածեալ, որ մեր խնամքին կը սպասեն:

Մանաանդ մենք, քոյր իմ անոյշ, մենք
կին արարածներս, յաւէտ Գուժի Զինուորու-
թեան կոչուած ենք: Մեր սեփն յատուկ շնորհ
մըն է որ քանդելու հրաման չտրուիր իգական
ձեւքերու: Սուր շարժել արի արանց մնաւ-
չնորհն է: Եւ այս պահուս մանաւանդ, քանի որ
այրեր սուրով զբաղած են, մեզի կը մնայ Սիրոյ
Գործը:

Եւ ինչ ալ աղուորը կը վայլէ մեզի, քոյր
իմ, այս Գութի պաշտօնը, Կարի ասեղն ու
մկրատը, վերակապի շգարն ու բամպակը, դեղի
տուփն ու սրուակը, եւ ծաղիկներն ու նուէր-
ները, սիրոյ ինչ հրաշագործ գէնքեր պիտի դառ-
նան մեր տկար ձեռքերուն մէջ, մանաւանդ երբ
իւրացնենք սեռին տկարութիւնը՝ փոխարինող
չնորհները, եւ շունչի ու զօրութեան չոգիի վե-
րածելով՝ արամազրենք զանոնք ի սպաս Գթու-
թեան Գործին: Այսպէս ուրեմն, չնորհը մեր
չարժուծեւին, ու մեր մատերուն մոգական հպու-
մը, եւ հմայքը մեր ձայնին թրթուռմներուն,
համակրութեան կրակը, մեր ըրեքուն տակ ու
մեր գէմքին վրայ վշտակրող Ժպիտը, եւ աղօթ-
քի մրմունջը մեր չրթունքին ծայրը, բարու-
թեամբ ու սրբութեամբ եւ համեստութեամբ
չըջանաւուած, կարողապէս պաշտելի պիտի
դարձնէին մեր անձերը: Եւ իսկապէս չնորհալից
նախախնամական ներկայութիւն մը պիտի ստեղ-
ծուէր, ու տառապող հոգիներ, կեանքի ու կեղ-

դոյրի եւ օրհնութեան ու սիրտանքի մթնոլորտով մը շրջապատուած, պիտի նանչնային ու փառաւորէին Հայրը որ հրկինքն է: Ներկայացուցիչներ պիտի ըլլայինք Վերին Նախախնամութեան:

Գթութեան նրեջանկ արդարեւ: Եւ իսկապէս Գութը ինքնին իգական զգացում մը չէ՞ յաւէտ: Սիրոյ դուստրն է ան:

Ահա, սիրելիս, մեր կոչումը, մեր սկարսեռին սիրալի պաշտօնը: Ահա մեր ուժը մեր սովորութեան մէջ: Ահա մեր մինաշնորհը:

Գործենք, ուրեմն, քոյր իմ, գործենք գութ ներշնչող այս եղանակին ու գութի աշխարհն կարօտ այս ժամանակին մէջ:

Ի կրկին տեսութիւն:

Քոյր միշտ սիրով
ՇՈՒՇԱՆ

ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ ԱՐԹՆՈՒԹԻՒՆ

Այնթապ կ'ուրախանայ այժմ Աստուծոյ շնորհքին լոկի եւ խորունկ մէկ գործին օրհնութիւնը վայելելով: Անցեալ ձմեռ հոգեւոր հարցերու համար ընդհանուր պատրաստութիւն մը կար: Այս աշնան զօրաշարժը եւ պատեւրազմը անտարակոյս շատերուն զգացումները աւելի խորունկցուցին: Տիկնանց աղօթաժողովներուն եւ Քրիստոսապիրացին ու Հոգեւորացին առաքելական աղօթաժողովներուն խիստ շատ եկողներ եղան, եւ Գոլէճին մէջ ալ մօտ տարիներու մէջ տեսնուածէն շատ աւելի լուրջ եւ հոգեւոր մթնոլորտ մը կը նշմարուէր: Հաւանօրէն կը գտնուէին անձեր որոնք կ'աղօթէին որ Աստուած այս տարի մասնաւոր արթնութիւն մը չնորհէ:

Այսպիսի հոգեւոր արթնութեան մը ապացոյցները Գոլէճին մէջ տեսնուեցան Դեկտեմբերի սկիզբները, երբ ապաշխարողներ եղան թէ՛ ուսուցիչներէն եւ թէ՛ աշակերտներէն:

Այս շարժումը մասնաւորապէս ի յայտ կը բերէ սա ճշմարտութիւնը թէ մարդ կարօտ է ոչ թէ լոկ աճումի՝ այլ փոփոխութեան մը, ոչ թէ լոկ բարոյական նկարագրի մը՝ այլ հոգեւոր նոր ծնունդի մը, եւ թէ այս փոփոխութիւնը Հոգւոյն Սրբոյ միջոցաւ մէկ անգամ տեղի կ'ունենայ: Այս ճշմարտութիւնը այս

օրերս կը հաստատուի շատերուն անձնական փորձառութիւններով:

Աշակերտներուն եւ ուսուցիչներուն խօսքերը եւ անոնց առած վկայութիւնը նպաստեցին թէ՛ Գոլէճին եւ թէ՛ քաղաքին մէջ արթնութեան ծաւալելուն եւ Աստուծոյ ձեռքին մէջ գործածուեցան ուրիշներուն ապաշխարելուն համար: Աղօթքի եօթնեակին պաշտամունքները այնպիսի հանգամանք մը ստացան որ դանտը շարաթ մը եւս շարունակել հարկ եղաւ: Շատ մը նոր ապաշխարողներ եւ զան, եւ շատ անհատներ, որոնք նախապէս նուիրուած էին Քրիստոսի, նոր եռանդով մը ողեւորուեցան:

Ամէն ոք որ այս շարժումին մօտէն ծանօթ է՝ տարակոյս չկրնար ունենալ թէ ուղղակի Աստուծոյ է ան: Այս կերպով 1909էն հետէ տիրող հոգեւոր պաղութիւնը եւ անշարժութիւնը անհետանալու վրայ է: Եւ մենք Աստուծոյ փառք մատուցանելու մեծ պատճառ ունինք Գոլէճի շրջանակին մէջ տեսնուած այս արթնութեան համար:

«Եէնի էօմր»

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՇԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾԻՆ ՏՐԴԱՏԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

Մեր աշխատակիցներէն արժանայարգ Եղիա Ս. Պէհէնէլեան էֆ., որ անցեալ շաբթու թերթիս մէջ գեղեցիկ ուսումնասիրութիւն մը ամբողջացուց «Պատմական Քրիստոսապիրութիւնը Օգտակար Եղած է Թէ Վնասակար Հայոց Պատմութեան» խորագրով, Հանդես Անստեայի Յուլիսի թիւին մէջ, որ դեռ վերջերս մեզի հասաւ, յոյժ հմտալից եւ բարձրօրէն մասնագիտական երկար ուսումնասիրութիւն մը ունի, որու խորագիրն է «Ժամանակագրական Հետազոտութիւն Մեծին Տրդատի Կեանքին Վրայ» եւ զոր խմբագրութիւնը կը գնահատէ սա բառերով. «Հեղինակը շնորհաւորելի է. ուսումնասիրութիւնս խղճամիտ գործ մըն է եւ արժանի Հանդիսի էջերուն»: Կը ցաւինք որ պիտի չկրնանք զայն արտատպել իր գերազանցօրէն մասնագիտական հանգամանքին պատճառով, բայց պարտք կը համարինք շնորհաւորել հեղինակը իր համ-

բերատար եւ անխոնջ պրպտումներուն համար , որ կոչուած են լոյս արեւոյ մեր աղղային պատմութեան միջին շատ կէտերու վրայ , ե կը փութանք մեր ընթերցողներուն ներկայացնել սոյն ուսումնասիրութեան ելքը հեղինակին իսկ բառերով .

«Մեր հետազոտութեան եզրակացութիւնը ներն ամփոփելով , իբրեւ ամենահաւանական թուականներ Մեծին Տրդատի կենաց պարզապէս ներուն համար՝ կը զաննէք հետեւեալները .

251 Մեծին Խոսրովու սպանումը .

252 կամ 253 Տրդատի փախուստն ի Յոյսն .

278 Տրդատի դահակալութիւնը .

291 Հայոց դարձին սկիզբը .

294 Գրիգորի ձեռնադրութիւնն ի Կեսարիա .

295 Ներսէսի արշաւանքն ի Հայս .

297 Քառասնամեայ զինագլուխն կնքումը .

315 Տրդատայ եւ Գրիգորի այցելութիւնն

առ Կոստանդինուս .

324 Արիստակէս կը յաջորդէ իր հօրը .

328 (Թերեւս) Գրիգոր Լուսաւորչի մահը .

331 Մեծին Տրդատայ մահը :»

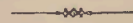

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑ , ՊՐՈՒՍԱ

Փետրուարի մէջ ընդունուած նպաստները կը հրատարակենք ի սրտէ շնորհակալութիւն յայտնելով մեր յարգելի գործակիցներուն եւ սատարողներուն :

Տիար Յ. Տէր Ահարոնեան , Պրուսա , 60 դահ . , Տիկ. եւ Օր. Էլմեան 50 հատ վաճառքաւոր . Իբրանոսեան վաճառատուն 1 զապօթ . Էրպատ , Տիկ. Ե. Սարեան 105 1/4 դահ . Իզվիտ , Պատ. Մ. Հովսեփեան 60 դահ . 4. պոլիս , Տէր եւ Տիկ. Յ. Սվաճեան 120 . Ֆիլիպէ , Տիար Կ. Ասթարճեան 301 , սապէս , Վեր. Յ. Աւետարանեան 3 ֆր . , Տիար Կ. Ասթարճեան 2 ֆր . , Պ. Զիչէքճեան 2 ֆր . , Հ. Պաղտասարեան 3 , Պ. Ասթարճեան եւ որդիք 3 , Թօտօր Եօֆէֆ 2 , Տիկ. Սարեան եւ որդիք 6 , Տիկ. Փառանձեմ Թողիկեան 2 . Տիար Ն. Սարաֆեան 3 , Ա. Երուանդեան 2 , Վեր. Ե. Հապէլ 2.60 եւ Վեր. Գազանճըլէֆ 2 . Կիրաւոն , Տիար Ս. Աղբատիկեան իր 2 քոյրերուն ի նպաստ 100 դահ . , Տիար Փ. Սօրանիտէս 20 Գիրք Սաղմոսաց , Քրիստոս Հ. Փանայօթիտի Տնօրէն Սինկէրի ի Պրուսա 108 դահ . Սամսոն , Տիար Ս. Զիչէքճեան 216 դահ . որոյ 80ը Աւետ. Եկեղեցւոյ Երանդեան հանգանակութիւնը , 28ը բարեկամ ոմն Կազանդի աթիւն պտուղ գնելու համար , 10ը Տիար Մ. Խըրեան , 10ը Եովանէֆ . Փօփօֆ , 5ը Եօփի Էֆ . Փօփօֆ , 5ը Մատամ Մարիկա Փօփօֆ , եւ 5ը Տիար Ն. Թորոսեան , Օրացոյց 53 . Մամուրէթ իւլ Ազիզ , Տիար Գ. Զարիֆեան 108 , Իզվիտ , Վեր. Ս. Տարաքճեան 108 , որոյ 10ը Տիկին Վիլհելմ . Պրուսայի Աւետ. Եկեղեցւոյ Երանդ-

եան պաշտաման պնակի հասոյթը 74 1/4 դահ . , Պրուսա-նարքեան եղբարք՝ 107 , Տիար Գ. Մավեան 91 , Փրոֆ. Ա. Կիւլպէնկեան , Իզվիտի Միջազգային Դոլէճ , 108 . Մէրսին , Վեր. Հ. Կէօքալայճեան 60 . Եոզկաթ , Պատ. Տ. Կ. Սէրվէրեան 36 1/2 , որոյ 5ը Տեարք Օ. Թէրիբեան , 2ը Յ. Մեսրոպեան , 2ը Տիկ. Լուսաբեր Սնէմեան , 3ը Տիկ. Դայիանէ Դանիէլեան , 1 Տիկ. Լուսիա Գասպարեան , 5ը Օր. Սաթենիկ Մարկարիսեան , 2 Ոմն , 10 Ոմն եւ 6 Հ. Թաֆրալեան Էֆ . Կահան Էֆ . Մատթէոսեան , Կ. պոլիս , 565 , որոյ 75ը Վեր. Յ. Կարապետեան , Ատապազար , 40ը Տէր եւ Տիկ. Գ. Շահպազեան , Կ. պոլիս , 10ը Ն. Գ . , 20ը Վեր. Յ. Ճէճիզեան , 124 Յ. Ղազիկեան Էֆ . , Մ. Ազիզ , 108 Տէր եւ Տիկին Ոթոն Ճիլաճեան , 175 Վեր. Յ. Շահվէլէտ , Սոֆիա , եւ 13 . Մի Մուշար Զիսի հասոյթ , Արեւելեան Բրուսիոյ մի քաղաքէն Ալբի Տիկին Վալթըր նուիրած է 1,600 մարք , որպէս զի մեր որդեկներէն մին ուսուցչուհի ըլլալու համար կրթութիւն , այս դրամը միայն այս որդեկին ծախուց պիտի յատկացուի . — Մեր բոլոր սանդիկներն — թիւով 48 — ողջ առողջ են եւ ըստ կարողութեան կը յառաջդնեն , իրենց պարագայից նամակ չեն կրնար գրել ա՛յնքան , որքան կը գրէին պատերազմէն առաջ : Գ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆ ԾԱՆՈՒՑԱԳՐԵՐ

Ամերիկեան ծանուցապիրը , որ Փետր . 22ին ուղղուեցաւ Գերման կառավարութեան , կ'ըսէ .

Ամերիկեան կառավարութիւնը կը յուսայ թէ Գերման եւ Բրիտանական կառավարութիւնք փոխադարձ զիջումներով հիմ պիտի դառնն համաձայնութեան մը համար , որպէս զի խաղաղ վաճառականութեան ծառայող չէզոք շոգնաւերուն ենթակայ ըլլալիք ծանր վտանգներուն առաջին տոնուի : Ամերիկեան կառավարութիւնը կը թելադրէ այդպիսի համաձայնութիւն մը հետեւեալ կամ նմանօրինակ պայմաններու հիման վրայ .

1. Երկու հակառակօրդ կողմերէն ոչ մէկը ծփուն ականներ պիտի չդնէ ո՛չ ծովեզերեայ ջուրերուն եւ ոչ բաց ծովի մէջ : Երկու կողմերէն ոչ մին հաստատուն ականներ պիտի դնէ բաց ծովի մէջ , բաց ի նաւահանգիստի մը թրնթանօթին հասողութեան առջեւ լոկ պաշտպանողական նպատակաւ դրուելիք ականներէն : Այս բոլոր ականները պիտի կրնն զանոնք դնող կառավարութեան նշանն եւ պիտի չինուին այն կերպով որ անշուստ ըլլան , երբ իրենց խաբիս խէն անջատուին :

2. Երկու կառավարութիւններէն ոչ մին ընդծովեաներ պիտի չզործածէ առեւտրական

նաւերու վրայ յարձակում գործելու համար, ի՛նչ ազդութեան ալ որ պատկանին անոնք, բայց ի այն պարագայէն, ուր հարկ պիտի ըլլայ այդ նաւերը կեցնել եւ խուզարկել:

3. Երկու երկիրներուն կառավարութիւնք պայման կը դնեն որ իրենց առեւտրական նաւերը չէզոք դրօշ պիտի չգործածեն:

4. Անգղիա կը յայտարարէ թէ կ'ընդունի որ ուսեատեղէնները պատերազմական բացարձակապէս արգելեալ ապրանքներու ցանկին մէջ չգրուին: Անգլ. իշխանութիւնք այսպիսի ապրանքներ փոխադրող առեւտրական նաւերը պիտի չկեցնեն, եթէ այդ բեւեռներն ուղղուած են Գերմանիա դանուող գործակալութիւններու, որոնք Մ. Նահանգաց կողմէ նշանակուած են ընդունելու այդ բեւեռներն եւ այս մասին արտօնութիւն ստացած Գերման վաճառականներուն բաժնելու, որոնք իրենց կողմէ եւս պիտի բաժնեն զանոնք քաղաքային ժողովրդեան: Միւս կողմէ, Գերմանիա կը յայտարարէ թէ կ'ընդունի որ Մ. Նահանգներէն կամ ուրիշ չէզոք երկիրներէ ներածուած ուսեատեղէնները բացարձակապէս յատկանան քաղաքային ժողովուրդին: Գերման կառավարութիւնը պիտի չգրաւէ այս ուսեատեղէններն եւ հոգ պիտի տան որ անոնք չգործածուին իր բանակներուն պարենաւորման համար: Ամերիկեան կառավարութիւնը, կ'աւելցնէ ծանուցագիրը, ներկայ թելադրութիւնը կը նկատէ միայն կարգադրութեան եզանակ մը եւ չուզեր որ անիկա մեկնուի այն իմաստով որ պատերազմիկներուն կամ չէզոքներուն ունէ մէկ իրաւունքը կ'ընդունի կամ կը ժխտէ: Նոյն իմաստ ծանուցագիր մ'ալ զրկուած է Անգլ. կառավարութեան:

Գերման կառավարութիւնը սապէս պատասխանեց Փետր. 28 թուակրով.

Գերման Կայս. կառավարութիւնը մեծ շահագրգռութեամբ տեղեկացաւ Ամերիկեան կառավարութեան թելադրութեանը, ուր նոր ապացոյց մը կը տեսնէ բարեկամական զգացմանց Գերման կառավարութեան նկատմամբ, զգացումներ որոնց կատարելապէս կը պատասխանէ Գերմանիա: Գերման կառավարութիւնն ալ փափաքող է որ նաւային պատերազմը տեղի ունենայ այն տեսակ կանոններու համաձայն, որ առանց կողմնակցութեամբ սեղմելու պատեւրազմիկ տէրութեանց մէկը կամ միւսը՝ պատեւ

րազմը վարելու իր միջոցներուն մէջ, նկատի անուրին չէզոքներու շահերն ու մարդկութեան սկզբունքները: Ուստի Փետր. 16 թուական Գերման ծանուցագրին մէջ արդէն զեկուցուեցաւ որ, եթէ Գերմանիոյ հակառակորդները յարգեն Լոնտոնի յայտարարութիւնը նաւային պատերազմի իրաւունքներու մասին, ապէս առաջ պիտի գայ նոր կացութիւնը որուն հետեւանքները վայելելու մասին Գերման կառավարութիւնը սիրով պատրաստ պիտի ըլլայ: Այս սկզբունքին համաձայն Գերման կառավարութիւնը մանրազնիքն քննութեան ենթարկեց Ամերիկեան կառավարութեան թելադրութիւնը, որուն մէջ իրապէս միջոց մը կը գտնէ երեւան հանուած խնդիրները գործնականապէս կարգադրելու համար: Չանաղան կէտերու մասին Գերման կառավարութիւնը հետեւեալ դիտողութիւնները կ'ընէ.

Ա. Գերման կառավարութիւնը պատրաստ է ընել թելադրուած յայտարարութիւնը ծփուն ականները չօգտագործելու եւ հաստատուն աւաններ գործածելու, նաեւ կ'ընդունի կառավարութեան նշանը գնել զետեղուելիք ականներուն վրայ: Սակայն պատերազմիկ տէրութեանց համար անընդունելի կը նկատէ հաստատուն ականները յարձակողականի մէջ գործածելէ հրաժարիլը:

Բ. Գերման ընդծովեանները բուն ոյժի պիտի դիմեն առեւտրական նաւերու դէմ ի՛նչ դրօշ ալ կրեն, միայն այն պարագային երբ անհրաժեշտ ըլլայ այցելութեան եւ խուզարկութեան իրաւունքին կիրառմանը համար: Եթէ հաստատուի որ նաւը թշնամի ազգի մը կը պատկանի եւ կամ նաւուն մէջ պատերազմի արգելեալ նիւթեր կան, ընդծովեանները պիտի դործեն միջազգային օրինաց ընթացիկ կանոններուն համաձայն:

Գ. Ինչպէս Ամերիկեան ծանուցագիրը կը նախատեսէ, ընդծովեաններուն գործածման մասին վերը յիշուած սեղմումները պիտի կիրարկուին, պայմանով որ թշնամի առեւտրական նաւեր եւ կենան չէզոք դրօշ եւ կամ ունէ չէզոք նշան գործածելէ, միանգամայն առեւտրական նաւեր եւ կենան չէզոք նշան գործածելէ, միանգամայն առեւտրական նաւերը սպառազինուած չըլլան ու չդիմադրեն, վասն զի միջազգային օրէնքին չհամապատասխանող այդ տեւ

սակ արարքի մը հետեւանքով ընդծովեաները պիտի չկրնան գործածել միջազգային օրէնքին համաձայն :

Դ. Գերման կառավարութիւնը ընդհանուր կերպով ընդունելի կը նկատէ Ամերիկեան կառավարութեան թելադրած կարգադրութիւնն ի Գերմանիա մենդեղէններու օրինաւոր ներածումին համար : Կարգադրութիւնը պիտի սահմանափակուի ծովային ներածումին , սակայն պիտի պարունակէ նաեւ մենդեղէններու անուղղակի ներածումը չէզոք նաւահանգիստներէ :

Ուրեմն Գերման կառավարութիւնը պատարաստ պիտի ըլլայ Ամերիկեան ծանուցադրին թելադրածներուն համապատասխանող յայտարարութիւններ ընել , որով այդպէս երաշխաւորութիւն պիտի տրուի թէ ներածուած մենդեղէնները բացարձակապէս պիտի յատկացուին պատերազմին չմասնակցող ժողովրդեան : Սակայն Գերման կառավարութիւնը կ'ուզէ որ տնտեսական խաղաղ կեանքի ծառայող միւս չբանուած նիւթերու ներածումն եւս , չոր խոտն ալ միասին , կարելի ընծայուի : Ուրեմն թշնամի կառավարութիւնները պէտք է թոյլ տան որ աւզատօրէն Գերմանիա մտնեն նաւային պատերազմի օրէնքին նկատմամբ Լոնտոնի յայտարարութեան ազատ առարկաներու ցուցակին մէջ յիշուած չբանուած նիւթերը , նաեւ մենդեղէններու համար որոշուած սկզբունքներուն համաձայն նկատի առնել պատերազմի համեմատական արգելեալ նիւթերու ցանկին մէջ նշանակուածները : Գերման կառավարութիւնը կը մաղթէ որ իր թելադրած համաձայնութիւնը կարենայ իրականանալ ի նկատ առնելով վերը յիշուած դիտողութիւններն եւ թէ այսպէս չէզոքներու խաղաղիկ նաւազնացութիւնն ու վաճառականութիւնն այլեւս բացարձակ պէտքէն աւելի չնեղուին պատերազմի հակահարուածներէն :

Ասոնց առաջին ալ կարելի է էապէս առնել եթէ , ինչպէս Գերման կառավարութեան Փետր . 16ի ծանուցագրին մէջ ըսուած է , միջոց մը կարենայ գտնուիլ անկարելի ընծայելու չէզոք երկիրներէ ռազմական իրեղէններու արտատածումը գէպի պատերազմիկ երկիրները , զանոնք փոխադրող նաւերուն դրօշն ինչ ալ ըլլայ : Գերման կառավարութիւնը ընականաբար իր վերջնական ընթացքը կը վերապահէ մինչեւ այն վայրկեանն , ուր Ամերիկեան կառավարու-

թեան նոր զեկոյցներուն հետեւանքով ի վիճակի պիտի ըլլայ հասկնալու թէ Բրիտանական կառավարութիւնն իր կողմէ ինչ տեսակ յանձնառութիւններ ընելու պատրաստ է :

«ԹԻԼԶԱՆԴԻՈՆ»

ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՄԵՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Պերլին (Վոլֆ) , Մարտ 2 . Շամփանեի մէջ Ֆրանսացիները վերսկսան յարձակիլ կարեւոր ոյժերով բայց ամէն տեղ կոխները մեղի նպատաւոր ելք ունեցան : Արկոնի մէջ շատ խրամ զրաւեցինք եւ 80 գերի ու 5 ականարձակ առինք , Վոքուայի եւ Վոթերու մէջ ու Սէլի հիւսիսարեւելակողմը թշնամին ծանր կորուստ կրեց : Արեւել . ռազմաթատրին վրայ Աւիուս թովօի անտառին հարաւարեւելեան եւ հարաւային կողմը Ռուս յարձակումները չյաջողեցան : Լոմձայի հիւսիսարեւելեան եւ Փլոքի արեւելեան կողմը Ռուսներու գիշերային յարձակումները ետ մղուեցան : — Վիեննա (պաշտօնական) . Կարպաթեաններու մէջ մեր զիրքերը կը պահենք , նմանապէս Տնիսթերի հարաւակողմը : Ռուսական Բուդնիոյ եւ Արեւմտեան Կալիցիոյ մէջ հրետաճգութիւն , Պուքովինայի մէջ հանդարտութիւն :

Պերլին (Վոլֆ) , 3 . Իբրի հարաւակողմը Սէնթ Էթուայի մօտ արիւնդուշտ կռիւ եւ Անգլ . յետս մղում : Փէրոնի մօտ Ֆրանս . սաւառնակ մը վար բերուեցաւ եւ սաւառնորդները գերի բռնուեցան : Շամփանեի մէջ ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցաւ թշնամին : Վիլ սիւռ Թուրպի հիւսիսարեւմտակողմը 350 մետր խրամ խլեցինք : Գուաէնվուայի անտառին ու Էլի-Ափրեմանի շրջանին մէջ ետ մղեցինք Ֆրանս . յարձակումները : Պատնիվիյէի հիւսիսարեւելակողմը բաւական հող չահեցանք եւ 8 հզմթ . յառաջացանք : Արեւել . ռազմաթատրին վրայ Աւիուսթովօի հարաւարեւելակողմը 1,500 Ռուս գերի վարեցինք : Լոմձայի հիւսիսարեւելեան

յարձակումներն ի դերեւ հանեցինք: Քոլնայի հարաւարեւմտակողմը յառաջացանք: Միսինիէցի հարաւակողմը քիչ մը նահանջեցինք գերազօր ոյժերու առջեւ: Փրզամսիցի հիւսիսարեւմտակողմը Ռուս յառաջապահները կը յառաջանան դանդաղօրէն: Փլոքի արեւելակողմը գիշերային Ռուս յարձակումներ ետ մղուեցան: — Վիեկնա (պաշտօնական). Կարպաթներու մէջ Ուցոքի կրճին արեւմտակողմը մեծ ճակատամարտ մը կը պատրաստուի: Ուրիշ կողմեր 400 գերի բռնեցինք: Հարաւարեւելեան Կալիցիոյ մէջ բուռն կռիւ, Տունայէցի գծին եւ Ռուսական Բոլոնիոյ մէջ ոչինչ:

Պերլին (Վոլֆ), 4. Ռազմանիւթ բեռցած թշնամի նաւ մը, որ Նիէօփոս պիտի երթար և Օսթէնտ եկաւ նաւազներուն արբեցութեան պատճառով, ընկղմուեցաւ եւ նաւազներն ազատուեցան: Առասի հիւսիսարեւմտակողմը Լոբէթի բարձունքին վրայ 1,600 մեթր լայնութեամբ թշնամի դիրք մը գրաւեցինք և Ֆրանս. 8 սպայ ու 550 զինուոր գերի վարեցինք, նաև 7 խորաւնիկէց եւ փոքր բերանաչափով 6 թնդանօթ առինք: Շամիանեի մէջ և Արկոնի ու Շէփիի անտառներուն մէջ թշնամին ետ մղեցինք: Արեւել. ռազմաթափարին վրայ Կրոտնօի հիւսիսարեւմտեան եւ Լոմշայի հիւսիսարեւելեան Ռուս յարձակումները ձախողեցան: Միսինիէցի եւ Շորգէլի հարաւային եւ Փրզամսիցի հիւսիսարեւմտեան կողմը Ռուս յարձակումները վերսկսան: — Վիեկնա (պաշտօնական). Զախլիցինի հարաւարեւելակողմը Պիալայի վրայ արշաւել ուզող Ռուսները արիւնահեղ կռիւներէ ետեւ ետ մղուեցան: Լապորցայի հովտին երկու կողմը եւ Զիզնայի հիւսիսային բարձանց վրայ կռիւ: Պալիկրոսի ճամբուն վրայ ձիւնի փոթորիկի պահուն Ռուսները մեծ ոյժերով հաւկայարձակում մը փորձեցին եւ մինչեւ մեր դիրքերուն մօտերը հասան, բայց ի վերջոյ ձախողեցան: Փրզէմիլի առջեւ հանդարտութիւն:

Պերլին (Վոլֆ), 5. Իբոի հարաւակողմը Լուրուստի ենթարկեցինք Անգլիացիները: Առասի հիւսիսարեւմտակողմը Լոբէթի բարձունքին վրայ խլուած դիրքի մը դէմ Ֆրանսացիներու հակա-յարձակումը ետ մղեցինք: Շամիանեի մէջ թշնամին երէկ եւ գիշերը շարունակեց իր յարձակումները Մընիլի հիւսիսակողմը: Վոքուայի եւ Քուսէնվուայի մօտ թշնամի ամէն յարձա-

կում ետ մղուեցաւ, նմանապէս Սէլի հիւսիսակողմը, ուր մեր դիրքերուն առջեւ 1,000 Ֆրանսացի խնկան: Արեւել. ռազմաթափարին վրայ Կրոտնօի մարզին մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն: Լոմշայի հիւսիսարեւելեան եւ հիւսիսային կողմը թշնամին ծանր կորուստի մատնուեցաւ եւ պահակազօրաց 1 եւ 2րդ զօրաբաժիններէն շատ գերի տուաւ: Փլոքի արեւելակողմը յառաջխաղացութիւն մը եւ Աքիւնիէվիլի արեւելակողմը գիշերային յարձակում մը ի դերեւ հանուեցան: — Վիեկնա (պաշտօնական). Կացու-թիւնն ընդհանրապէս անփոփոխ: Կարպաթեաններու մէջ միայն կռիւ տեղ տեղ:

Պերլին (Վոլֆ), 6. Իբոի հարաւարեւելակողմը Անգլ. խրամ մը խնցցինք: Լորէթի բարձունքին շուրջ, Շամիանեի մէջ Փէրթի եւ Մընիլի, Վոքուայի եւ Քուսէնվուայի, Պատոնվի-յեէի եւ Սէլի մարզերուն մէջ թշնամի յարձակումները ձախողեցան եւ 5 սպայ ու 190 զինուոր գերի վարեցինք: Արեւել. ռազմաթափարին վրայ ձմեռնային մեծ ճակատամարտին մէջ առնուած սլատերազմական մեր ամբողջ աւարը Կրոտնօի հիւսիսարեւմտեան եւ Աւկուսթովօի չրջակայ անտառային չրջանակը փոխադրուեցաւ հակառակ Ռուսներու բոլոր ընդդիմութիւններուն: Հիմա մեր զօրքերը տրամադրելի են ուրիշ գործողութիւններու համար: Կրոտնօի եւ Լոմշայի մօտ կարեւոր ոչինչ: Փրզամսիցի հիւսիսարեւելեան եւ Փլոնսքի հիւսիսարեւմտեան կողմը ետ մղեցինք թշնամին: — Վիեկնա (պաշտօնական). Բոլոնիոյ մէջ Փիէթրոքովի արեւելակողմը թշնամի յարձակումները ձախողեցան: Կարպաթեաններու մէջ օդը եւ ուրիշ պայմաններ շատ աննպաստ են գործողութիւններու:

Պերլին (Վոլֆ), 7. Ծովուն եւ Սոմի միջև հրետաձգութիւն: Իբոի հարաւակողմը թշնամին ի զուր փորձեց գիշերային յառաջանալ: Շամիանեի մէջ քանի մը խրամ եւ 60 գերի առինք: Մընիլի հիւսիսարեւելեան եւ Պատոնվի-յեէի արեւելեան կողմը թշնամի յարձակումներ ետ մղուեցան: Վոթերու մէջ Մունսթէրի արեւմտեան եւ Սանհայմի հիւսիսային կռիւները դեռ ելք մը չունեցան: Արեւել. ռազմաթափարին վրայ մեր շարժումները կը շարունակեն Կրոտնօի հիւսիսարեւմտակողմը: Լոմշայի հիւսիսարեւելակողմը եւ Փրզամսիցի արեւմտակողմը թշնամին ետ մղուեցաւ: Բալայի հարաւարեւ-

ւելակողմը 3,400 Ռուս գերի եւ 16 խորտընկէց առինք : — Վիեննա (պաշտօնական) . Բոլոնիոյ մէջ տեղ տեղ բուռն կռիւ : Թշնամի քանի մը գումարտակներ լքեցին իրենց դիրքերը : Կարպաթեաններու մէջ Ռուս զինեցային յարձակումներ ետ մղուեցան եւ 8 սպայ ու 570 զինուոր գերի բռնուեցան :

Պեդրին (Վոլֆ) , 8 . Թշնամի սաւառնորդներ ուսմը նետեցին Օսթէնտի վրայ եւ 3 Պեւճ մեղացիներ : Շամփանեի կռիւները կը շարունակեն : Սուէնի մօտ , Մընիլի հիւսիսարեւելակողմը եւ Պուալը-Փրէթրի մէջ Թշնամի յարձակումներ ձախողեցան : Գիշերային հակադարձակումով մը 140 գերի բռնեցինք : Վոսերու մէջ Մունսթէրի եւ Սանհայմի կռիւները դեռ չլերջացան : Արեւելեան ռազմաթափը վրայ Աւկուսթովօի հարակողմը եւ Փրզանիցի ու Փլոքի շուրջ Թշնամի յարձակումները ետ մղուեցան : Լոմշայի մօտ նոր ընդհարումներ կը պատրաստուին : Բավայի մօտ եւ Նովէ Միասթօի չրջանին մէջ Թշնամին չյաջողեցաւ :

Ուրիշ հեռագրադուրեր . Անցեալ չորեքշաբթի Թագաւորին նախագահութեամբ Աթէնքի պալատան մէջ մեծ խորհուրդ մը գումարեցաւ մասնակցութեամբ նախկին վարչապետներու : Նիւթն էր ներքին կացութիւնը : Վարչապետը տեղեկութիւններ տուաւ կառավարութեան ընթացքին վրայ եւ յայտարարեց թէ Թագաւորը , իր առաջարկով , բարեհաճած է Տուսմանիս զօրավարը գործօն ծառայութեան վերակոչել Եանեայի յարձակման տարեդարձին առիթով եւ վերահաստատել անոր սպայակոյտի պետի նախկին պաշտօնը : Ուրբաթ եւս տեղեկութիւններ ամուսնեցաւ սպայակոյտի պետէն : Շաբաթ Վարչապետը խորհրդարանին յայտարարեց թէ Թագաւորը չհաւանիր դահլիճին քաղաքականութեան , ուստի եւ կը հրաժարի դահլիճը : Նորին կազմութիւնն յանձնուեցաւ Մ . Զաիմիսի , որ 24 ժամ պայմանաժամ խնդրեց պատասխանելու համար : Թուրք մամուլը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ Մ . Վէնիդէլուսի հրաժարման , համարելով զայն նշան մը թէ Յունաստան կ'ուզէ չէզոքութենէ չլեզիլ եւ բանաւոր ու չրջահայեաց քաղաքականութիւն մը վարել : — Մր . Լոյտ ձորձ յայտարարած է թէ ներկայս Անգղիոյ

ամէնէն մոծածախս պատերազմն է եւ թէ տարեկան ծախքը պիտի ըլլայ առ նուազն 450 միլիոն Անգլ . ոսկի , մինչ անցեալին մէջ առ առաւելն եղած է 77 միլիոն միայն : Մր . Ասքուիթ 250 միլիոնի նոր վարկ մը խնդրեց եւ յայտարարեց թէ որոշուած է փոխադարձ միջոցներ կիրարկել որպէս զի ապրանք չմօնէ Գերմանիա կամ չարտածուի Գերմանիայէ : Միայն 4 պարագայի մէջ ներուած է Գերմանիայէ ներածել ինչ որ չգրանուիր Անգլիոյ մէջ եւ այլուր : Սըր էս . Կրէյ Երեսփ . Ժողովին յայտարարեց թէ ձափոն Անգլ . եւ Ռուս կառավարութիւններուն ամբողջովին հաղորդած է Ձինու մատուցուած իր 21 պահանջները եւ թէ ուրիշ լուրեր չափազանցեալ են : Հոռմի Անգլ . դեսպանը Իտալիոյ Վարչապետին հաղորդեց Տարտանէլի ոմբակոծման ամբողջ նպատակը : Թայմս այդ գործողութեան առիթով իր ընթերցողները կը խրատէ չուրախանալ դիւրին յաղթանակներու համար , այլ այդ տրամադրութիւնը պահել Յլանտրայի եւ Ֆրանսայի մէջ շահելի յաղթանակներուն , որոնք միայն պիտի կրնան վճռել պատերազմին ելքը : — Ֆրանսա Անգլիոյ հետ զեկոյց չէզոքներուն թէ հարկադրուած է Գերմանիոյ ներածումն ու արտածումը խափանել փոխադարձ միջոցներով , բայց առանց վտանգելու չէզոքներու կեանքը եւ գոյքը : Կասկածելի նաւեր սակայն պիտի բռնուին եւ գրաւուին ի հարկին : Զօր . Փօ Փեթրոկրատ հասաւ եւ Զարին ներկայանալով ձաշի հրաւիրուեցաւ Ֆրանս . դեսպանին հետ : Ֆրանսայի Ելեւմտական նախարարը Պեւճիոյ , Սերպիոյ եւ Մոնթենեկրօի 1,250 միլիոն ֆրանք փոխ տալու օրինադիւ մը ներկայացուց Խորհրդարանին , Պատերազմական նախարարն ալ 1916ի դասը ի գէն կոչելու եւ 1917ի դասը վիճակարկութեան ենթարկելու օրինադիւ մը : Բոնսթանսի եւ Լիոնի մէջ սկսաւ Ֆրանքեզերման անկար գերիներու փոխանակումը ամսոյս 2ին : Գերմանիա արձակեց Ֆրանս . սպաներն ու ենթասպաները , թէև յոյս չունի որ նոյնպէս պիտի ընէ Ֆրանսա 6ին ալ սկսաւ Ֆրանսայի գրաւեալ մասին ընակչութեան փոխադրութիւնը Զուիցերիոյ ձամբով : Մինչեւ ամիս մը օրական 1,000 հոգի պիտի փոխադրուի երկու կողմիմբով : — Միաց . Նահանգներու Երեսփ . Ժողովը Նախագահին իրաւասութիւնն ընդարձակեց չէզոքութեան իրաւունքները լիովին պաշտպանել տալու համար : Նախագահն

ի հարկին մաքսային իշխանութիւններուն պիտի հրամայէ մտքոյային վկայական չտալ կասկածելի նաւերու, կամ երաշխաւորութեան պումար պահանջել անոնցմէ բեռին եւ նաւին մինչեւ կրկին արժէքով, որպէս զի ի հարկին գրաւուին անոնք: Սան Ֆրանսիսքոյ ցուցահանդէսին պաշտօնական բացման, որ ամսոյս 20ին տեղի պիտի ունենայ, նախագահը ներկայ պիտի չըլլայ քաղաքական կացութեան բերմամբ, այլ դեր նախագահ Մր. Մարշըլ: Նիւ Եորքի մէջ երեւան հանուեցաւ անիշխանական գողերու դաւադրութիւն մը Բաքիֆէլլրի, Քարնէկիի եւ Վանտէրպիլթի նման միլիառատէրերու ղէմ, եւ բազում ձերբակալութիւններ եղան: — Շաբաթ առաւօտ կանուխ անթիւ հեռագիրը ծանոյց ամէն կողմ թէ Ֆրանսական անգրանդանտեան ընկերութեան մը Լա Թառէն շոգենաւը կը հրդեհի եւ չէ կարող իր միջոցներով աղատիլ տագնապէս: Նիւ Եորքէ կը հաղորդուի թէ նաւորդներն ու նաւագններն աղատուած են, իսկ նաւը կ'այրի իրլանտայի հարաւարեւելեան եզերաց մօտ: — Պարսկաստանի մէջ, կ'ըսուի, Երեւակ Համաձայնութեան աննպաստ շարժում մը սկսած է եւ կ'ուզուի Եւրոպացի զինուորները եւ պաշտօնեաները վտարել եւ ղին. պարտաւորիչ ծառայութիւն հաստատել: Կ'ըսուի նաեւ թէ Սալարէտ Տէօլլէ հոն վերադարձած է: — Ճափոնի Պատերազմական նախարարը Քորէայէ եւ Փորթ Արթըրէ Յինկթաու դացած է, 5,000 Ճափոնական զօրք ալ Շանթունկ: 2ին հաւանած է որ 99 տարի տեւէ Լիաթուենկ թերակղզիին վարձակալութիւնը: — Վիէնայի մէջ Աւստրիական զորքար ռազմիկի փայտեայ արձան մը կանգնուած է, որու վրայ 600,000 բեւեռ պիտի դաւումի, իւրաքանչիւրն առ նուազն մէկ Քրանքի փոխարէն ի նպաստ որբերու եւ աղքատներու: Արքիդուքս մը եւ Գերման ու Օսմ. դեսպանները մէյմէկ ոսկի բեւեռ գամնցին յանուն իրենց վեհապետներուն: — Պալքանեան պատերազմին պատճառով Պուլկարիոյ մէջ որբացածներուն անկատար համագումարն է 39,433, չքաւորութեան մասնաւորներուն ալ 16,657: Մ. Կէն նաորիէվ ամսոյս սկիզբը Հոռմէ մեկնեցաւ Փարիզ եւ Լոնտոն հանդիպելով Սոֆիա վերադառնալու համար: 20-28 տարեկան Պուլկարներ ի զէն կոչելու օրինագիծ մը պատրաստուեցաւ, որով ցարգ զինուորագրութենէ զերծ 180,000

Իսլամներ զէնքի տակ պիտի տոնուին: Սերպիայ հետ երկաթուղիով հաղորդակցութիւնը արգելուեցաւ Սերպիոյ մէջ տիրող տարափոխիկ հիւանդութիւններու պատճառով:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

Օսմ. Ընդհ. Բանակեցոյի զեկոյցներ. Փետր. 18 (Հ. Տ.). Այսօր թշնամի նաւատորմին մէկ մասը կէս ժամ առանց յաջողութեան ուժակոծեց Տարտանէլի մուտքին մէկ ամրոցը:

Փետր. 19 (Հ. Տ.). Այսօր ալ թշնամի մարտանաւերը քիչ մը ժամանակ առանց յաջողութեան ուժակոծեցին Տարտանէլի նեղուցին մուտքի ամրոցները: Ուրիշ ռազմաթափերէ ոչինչ, բաց ի յառաջապահներու ընդհարումէ՝ Կովկասի կողմը:

Փետր. 20 (Հ. Տ.). Երէկ իրիկուն ուշ ժամանակ թշնամի նաւատորմը ուժակոծութիւնը սաստկացնելով փորձեց նաւերով զինուոր հանել մեր մարտկոցներուն հասողութենէն հեռու եւ Սէտտ իւլ Պահրի եւ Գումգալէի զիրքերուն չիջակայ եզերաց վրայ: Պահ մը թոյլ տալէ ետեւ յարմար վայրկենին յարձակում գործեցինք, եւ Սէտտ իւլ Պահրի կողմը ցամաք հանուած 60 զինուորներ 20 մեռեալ եւ վիրաւոր տալէ ետեւ նաւերն ապաստանեցան: Գումգալէի կողմն ալ 400 զինուորներ հարկադրուեցան նմանապէս փախչիլ 80 սպանեա տալով: Մեր կորուստն եղաւ միայն 6 մեռեալ եւ 25 վիրաւոր: Յետոյ թշնամի նաւատորմը մասերու բաժնուեցաւ եւ այսօր առանց յաջողութեան ուժակոծեց Արքիպեղադոսի եզրը Տիքիլիի, Սարմըսագի եւ Այվալքէ նման անպաշտպան վայրեր: Սարոսի ծոց վրայ սաւառնող երկու օդաչուներ ծովը նետուեցան, յետոյ սաւառնակն ալ ծով ինկաւ եւ անհետացաւ:

Փետր. 21 (Հ. Տ.). Կովկասի ռազմադաշտէն նշանակելի ոչինչ: Անգղ. իւր 1,500 հեծեալներ խորաընկէցներով ու թնդանթիւներով մեր յառաջապահներուն վրայ յարձակեցան ի Նէսիլէ, Քորնալի հարաւակողմը, բայց ի վերջոյ զէպի Շաիպէ փախան անկարգօրէն՝ 200է աւելի մեռեալ եւ վիրաւոր թողլով: Գրաւեցինք թշնամի խորաընկէց մը եւ անգործածելի վի-

ճակի վերածննդին 2 թնդանոթ : Մեր կորուստն է 10 մեռեալ եւ 15 վիրաւոր : — Երէկ թշնամի նաւատորմէն 2 զրահաւոր եւ 1 յաճախաւ հեռուէն 3 ժամ ումակոծեցին Իզմիրի ամրոցները, բայց ի զուր : Այս առաւօտ թշնամի մարտանաւեր, մին Ֆրանս. եւ երեքը Անգլ., ահանահաւաք 5 խոշոր նաւերու հետ նորէն սկսին Իզմիրի ամրոցները ումակոծել եւ 1½ ժամ յետոյ դադրեցան : Մեր ուժերէն 7ը դպան ումակոծումն սկսող զրահաւորին եւ ահանահաւաք նաւ մը ընկղմեցին : Մեր կորուստն է 4 մեռեալ եւ 7 վիրաւոր : — Երէկ եւ այսօր ոչ մէկ լուրջ գործողութիւն եղաւ Տարտանէլի նեղուցին դէմ : Հաստատուեցաւ թէ ծովն ինկող երէկի սաւառնակը մեր մարտկոցներէն մէկուն կրակով վնասուած է :

Փետր. 22 (Հ.Տ.). Ընդհանուր կացութիւնն անփոփոխ կը մնայ : Այսօր թշնամի 6 զրահաւոր ումակոծեցին Տարտանէլի նեղուցն առանց յաջողութեան : Կէսօրէն ետեւ Անգլ. Մեհնէսթիք եւ Իւրիզիսթիպը մարտանաւերը եկան միանալ թշնամի միւս նաւերուն : Սակայն Ֆրանս. զրահաւոր մը կռուի գծէն հանուեցաւ եւ Անգլ. զրահաւոր մը մեր ուժերէն վնասուեցաւ : Ժամը 3.15ին թշնամի մարտանաւերն հարկադրուեցան քաշուիլ : Մեր մարտկոցները սկսեցին վնաս չկրեցին :

Փետր. 23 (Հ.Տ.). Երէկ թշնամի 3 զրահաւորներ հեռուէն եւ երկար դադարներով իբր 3 ժամ ումակոծեցին Իզմիրի ամրոցները եւ քաշուեցան առանց յաջողութեան : Այսօր կէսօրէ առաջ ժամ մը շարունակեցին իրենց ապարդիւն կրակը : Մենք վնաս մը չկրեցինք : — Այսօր կէսօրէ ետեւ Անգլ. 4 զրահաւորներ Տարտանէլի ամրոցները ումակոծեցին առանց հասողութենէն իրենց մնալով : Յետոյ Թենետոսի կողմ քաշուեցան առանց սկսել յաջողութեան : Սարոսի ծովին մէջ գտնուող Անգլ. յաճախաւ մը Հարապ-Պոլլայի ջրջակաները հեռուէն ումակոծելու սկսեցին կամրջակէն վնասուեցաւ մեր երկուստեքով : — Քարուն գետն ի վեր յառաջանալով ծով մտնող Անգլիացիներ նոր պարտութիւն մը կրեցին : Անգլ. հետեւեակազօրաց 3 վաշտ դաշտային արագահարուած 2 եւ լեռնային 2 թընդանոթով ու խորտընկէցի ու ձիաւորի մէյմէկ գումարտակով ամռոյս 3ին փորձեցին Անվէզի շրջակայ մեր զիրքերուն վրայ յարձակիլ, բայց

մեր կամաւորներուն ու ջոկատներուն հակա-յարձակումով գետը թափուեցան թողլով 400 մեռեալ, հարիւրաւոր վիրաւոր եւ բաւական թուով զերի : Յետոյ խուճապով ապաստանեցան Պէնտէր նասրիյէի հարաւակողմը կեցող իրենց նաւերը : Մեռեալներուն մէջ կայ Անգլ. հրամանատար մը եւ 4 սպայ : Մեր աւարն է 3 թընդանոթ եւ իբր 500 հրացան յարակից ամէն պէտքերով, գրեթէ 200 ձի եւ մեծաքանակ առողջապահական պիտոյք, իսկ մեր կորուստը չատ անկարեւոր :

Աւեսարանական. Ազգապետարանի յանձնաժողովը անցեալ ուրբաթ վերջապէս ընտրեց նոր Ազգապետը 16 քուէարկուներու 15ին քուէով : Ընտրեալն է Այնթապի Գուլէճին օրէնքի, Ֆրանսերէնի եւ քաղաքական անտեսադիտութեան ուսուցիչ Փրոֆ. Զենոբ Պէզճեան, որդի համբաւաւոր գիտուն Փրոֆ. Ալիքսան Պէզճեանի, իբր 52 տարեկան, շրջանաւարտ Այնթապի Գուլէճին (1880) եւ հմուտ Թուրքերէնի, Ֆրանսերէնի եւ Անգլիերէնի : Իրաւագիտութիւն ուսած է Փարիզի մէջ : Ընտրութիւնն անմիջապէս իրեն հաղորդուեցաւ հեռագրով, բայց ցարդ պատասխան մը չէ հասած : Թերթիս խմբագրութիւնը հեռագրով շնորհաւորեց նորընտր Ազգապետը : — Մր. Օ. Հայքըր, երբեմն գանձապետի օգնական ի Պայպըլ Հաուս (1892-1906), Տրապիզոնի Ամերիկեան հիւպատոս կարգուեցաւ եւ հինգշաբթի իր նոր պաշտօնատեղին ուղեւորեցաւ Էնկիւրիւի ճամբով :

Հայկական. Խառն ժողովն անցեալ ուրբաթ գաւառի կարօտութիւններով զբաղեցաւ մասնաւորապէս հրաւիրուած Կաթողիկ եւ Աւետարանական ազգայիններու ընկերակցութեամբ : Շարաթ իրիկուն Պատրիարքը յառաջ տարաւ այս խորհրդակցութիւնը նպաստամատոյց կեդր. յանձնաժողովի մը կազմութեան համար : — Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, որ Միացեալի 535 ոսկի վճարած է իր վարժարաններուն համար, Պատրիարքարանի առաջարկով իբր հացագին տուաւ նաեւ 150 ոսկի Էրզրումի, 100 Սըվազի, 50 Երզնկայի, 200 Մուշի եւ 200 Քլիկի կարօտեալներուն : — Իզմիրցի Տիկին Պարճանքեան որ արդէն 300 ոսկի նուիրած է ազգին, ամբողջ իր գոյքն ալ նուիրեց անոր :

اوهداير هفته ل غزته — در سعادتده بايبل هاوسده
مدیر مسئول — صموئيل ق. هاروتيونيان

ՏՊԱԳԻՒԷ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ Զ. ՄԱՏԹԵՆՍԵԱՆ
Պայպըլ Հաուս, Կ. Պոլիս